

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП

ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

МБА Менаџмент

МАГИСТЕРСКИ ТРУД:

**ФИНАНСИСКАТА АНАЛИЗА И УПРАВУВАЊЕТО СО
КРЕДИТНИОТ РИЗИК ВО БАНКИТЕ**

Антица Донева

Штип, септември 2020

Комисија за оценка и одбрана:

Ментор: проф. д-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска
Економски факултет – Штип

Претседател: проф. д-р Емилија Митева Кацарски
Економски факултет – Штип

Член: проф. д-р Јанка Димитрова
Економски факултет – Штип

Содржина

АПСТРАКТ	5
ABSTRACT	6
Предмет и цели на истражувањето	7
Методи на истражување	8
Вовед.....	9
1. Финансиска анализа – поим и методи	11
1.1. Поим, цели и задачи на финансиската анализа.....	11
1.2. Методи за финансиска анализа.....	13
1.3. Извори на податоци за финансиска анализа.....	15
2. Поим и дефинирање на ризиците во банкарското работење.....	18
2.1. Поим за ризик.....	18
2.2. Видови банкарски ризици	21
2.2.1. Кредитен ризик	22
2.2.2. Оперативен ризик	23
2.2.3. Пазарен ризик	25
2.2.4. Ликвидносен ризик.....	28
2.2.5. Ризик на изложеност на земјата.....	30
3. Кредитен ризик.....	32
3.1. Поим за кредитен ризик.....	32
3.2. Мерење на кредитниот ризик.....	35
4. Управување со кредитниот ризик.....	38
4.1. Негативна селекција и морален хазард	38
4.1.1. Проверка и следење на клиентите	39
4.1.2. Долгорочна соработка со клиентите	41
4.1.3. Инструменти за обезбедување	42
4.1.4. Компензациско салдо	42
4.1.5. Рационализација на кредитите	43
4.2. Политика и принципи за управување со кредитниот ризик	44
5. Финансиската анализа на компаниите како основа за управување со кредитниот ризик во банките	46
5.1. Анализа на бонитетот и кредитната состојба на компаниите	46

5.2. Фактори кои влијаат на кредитната способност на компанијата	50
5.2.1. Карактерот на кредитобарателот	51
5.2.2. Капиталот на кредитобарателот	52
5.2.3. Капацитетот на кредитобарателот	54
5.2.4. Колатерал-обезбедување	55
5.2.5. Услови на работењето	56
5.2.6. Контрола.....	57
5.3. Методи за анализа на кредитната способност на компаниите	58
5.3.1 Финансиска рацио анализа	58
5.3.1.1. Анализа на ликвидноста на компанијата.....	59
5.3.1.2. Анализа на ефикасноста во користењето на средствата	61
5.3.1.3. Анализа на профитабилноста	65
5.3.1.4. Анализа на финансиската структура.....	68
5.4. Cash flow анализа.....	69
5.5. Funds flow анализа (анализа на текот на средствата).....	70
5.6. Левериџ (Leverage) анализа	71
5.7. Нето обртен фонд	73
6. Базична документација како основа за финансиска анализа на комониите	76
6.1. Финансиските извештаи како предмет на анализа	76
6.2. Бизнес-план на компанијата	79
7. Финансиска анализа на „Жито Лукс“ АД Скопје	82
7.1. Финансиска анализа на ликвидноста на „Жито Лукс“ АД Скопје.....	82
7.2. Финансиска анализа на задолженоста на „Жито Лукс“ АД Скопје	85
7.3. Финансиска анализа на профитабилноста на АД „Жито Лукс“ Скопје.....	88
7.4. Финансиска анализа на готовинскиот тек и финансискиот резултат на АД „Жито Лукс“ Скопје	92
8. Кредитниот ризик во билансите на банките во Република Македонија во 2019 година.....	95
Заклучок	99
Прилози.....	104
Користена литература.....	111

Финансиската анализа и управувањето со кредитниот ризик во банките

АПСТРАКТ

За да се избегне ризикот во работењето на банките, или барем да се доведе во прифатливи граници, потребно е ефикасно да се анализира и управува со него.

Ефикасната финансиска анализа на работењето на една компанија, која се јавува како кредитобарател, треба да укаже на клучните точки и процеси во кои настанува кредитниот ризик во работењето на банките. На ризик може да бидат изложени сите делови од работењето на банките, и тоа на директна и индиректна изложеност, како одговорност на трети лица, изложеност на пазарот и друга изложеност.

Управувањето со ризикот претставува дел од политиката на работа на банката, а во согласност со тоа може да се дефинира и како определена функција за осигурување - обезбедување од ризикот.

Сите фактори кои влијаат на појавата на ризикот се истражуваат во процесот на финансиската анализа, односно анализата на финансиската состојба и успешност на компаниите кредитобаратели. Целта на анализата е опишување и мерење на неизвесноста на конкретна кредитна активност. Финансиската анализа опфаќа испитување на работењето на компанијата во минатото и во сегашноста, како би се добиле што подобри предвидувања за идното работење и за способноста на компаниите за редовно сервисирање на долговите кон банките.

Клучни зборови: анализа, банки, ризик, кредит, компании, управување

Financial analysis and credit risk management in banks

ABSTRACT

In order to avoid the risk in the operation of the banks, or at least to bring it within acceptable limits, it is necessary to effectively analyze and manage it.

Effective financial analysis of the operation of a company that appears as a borrower should indicate the key points and processes in which credit risk occurs. All parts of the banks' operations may be at risk, from direct and indirect exposure, such as third party liability, market exposure and other exposure. Risk management is part of the bank's employment policy, and accordingly can be defined as a certain function of insurance - risk insurance.

All the factors that affect the occurrence of risk are investigated in the process of financial analysis, ie the analysis of the financial position and profitability of a company. The purpose of the analysis is to describe and measure the uncertainty of a particular credit activity. The financial analysis includes examining the company's operations in the past and present, in order to get better predictions for future working and ability of regular payment of the debts of companies.

Keywords: analysis, banks, risk, credit, company, management

Предмет и цели на истражувањето

Предмет на истражување на овој магистерски труд претставува испитувањето на ефикасната финансиска анализа, која ќе овозможи ефикасно управување со кредитниот ризик со кој се соочуваат банките во процесот на одобрување на кредити на компаниите. Целосното, веродостојно и објективно прикажување на финансиската состојба и резултат на компаниите претставува основна претпоставка за ефикасна финансиска анализа, како основа за донесување на кредитни одлуки од страна на банките. Средствата со кои располага и управува една компанија во извршувањето на своите задачи ја изразуваат способноста на компанијата за намирување на нејзините долгови (обврски) по која било основа. Со ефикасната финансиска анализа на финансиската состојба и успешност на работењето на една компанија се доаѓа до значајни податоци за повеќенаменска употреба.

Целта на истражувањето во овој труд претставува примената на финансиската анализа во процесот на управување со кредитниот ризик со кој се соочуваат банките при нивното работење, бидејќи менаџментот на банките треба да има јасна слика за ризичните вложувања и пласирања на пазарот. Кредитниот ризик е ризикот со кој се соочуваат банките, а кој се однесува на тоа дека побарувањата на банките не можат да бидат реализирани на денот на доспевање во нивната полна книговодствена вредност.

Ризикот изразува трајна или привремена неспособност на должникот во договорениот рок да ја исполни обврската или во тој рок делумно да ја исполни. Кредитниот ризик може да се однесува на кредитите или на другите кредитни инструменти. Притоа, ризичноста на некои финансиски операции зависи од развиеноста на финансискиот пазар на земјата, од бројот и структурата на финансиските посредници, од законската регулатива и слично.

Методи на истражување

Поради специфичноста на предметот на истражување, користени се различни методи и техники со кои би се задоволиле основните методолошки барања, а тоа се: објективност, општост, систематичност.

Сложеноста на предметот на истражување бараше примена на повеќе методи.

- Метод на дескрипција – претставува процес на опишување на фактите, процесите и предметите, како и емпириско потврдување на односите и врските, но без научно толкување. Во овој труд со помош на методот на дескрипција се опишани начините на управување со кредитниот ризик, како и неговата поврзаност со кредитната способност на компаниите.
- Метод на класификација – е наједноставна научна метода која подразбира потполна поделба на еден поим на поодделни делови во рамките на опсегот на поимот.
- Метод на анализа - претставува расчленување на сложените поими на наједноставни делови и проучување на секој дел одделно. Во трудот се расчленети елементите на најважните финансиски извештаи, како и различните финансиски показатели.
- Метод на компилација – е постапка каде се врши преземање туѓи резултати од научно-истражувачки работи, односно туѓи заклучоци и спознанија. Со цел подобро опишување на овој труд преземени се примери од актуелната литература.
- Метод на компарација – е постапка на споредување на исти или слични факти, појави, процеси и односи, односно утврдување на нивните сличности и разлики.

Анализата во овој магистерски труд е направена врз основа на податоци од изворни документи од практиката, како и со консултирање на широка домашна и странска литература која ја обработува анализираната проблематика.

ВОВЕД

Во изминатиот период банкарскиот сектор минуваше низ многу тешки етапи, што придонесе поддршката за компаниите да биде многу ограничена и строга, а сето тоа поради ризиците што се јавуваа на пазарот. Како одговор на тоа, банкарскиот сектор работи на континуирано усовршување на системот, за да може да управува со кредитниот ризик и да го контролира.

Современото банкарско работење секојдневно е изложено на постоечки и нови ризици. Со освојувањето на новите инструменти, техники и стратегии, нови банкарски производи, листата на ризиците постојано се проширува. Неизвесноста расте со промената на каматните стапки, на депозитите и кредитите, неспособноста на кредитобарателите да ги вратат кредитите, како и влегувањето на банките во деловно работење кое порано не претставувало традиционално банкарско.

Ефикасната финансиска анализа на работењето на една компанија која се јавува како кредитобарател треба да укаже на клучните точки и процеси во кои настанува кредитниот ризик. На ризик може да бидат изложени сите делови од работењето на компаниите, и тоа на директна и индиректна изложеност, како одговорност на трети лица, изложеност од пазарот и друга изложеност. Управувањето со ризикот претставува дел од политиката на работа на банката, а во согласност со тоа може да се дефинира и како определена функција за осигурување – обезбедување од ризикот. Управувањето со ризикот претставува проект на менаџментот, кој се извршува континуирано, преку негово следење и проценка. Како дисциплина, управувањето со ризикот е од понов датум и произлегува од различноста на обезбедувањето, бидејќи традиционалните процеси на обезбедување не биле во можност ефикасно и ефективно да го решат проблемот со настанување на ризикот во различни ситуации што се јавувале во работењето.

Главна цел на управувањето со кредитниот ризик е оптимизација на односот помеѓу ризикот и приходите. Во зависност од управувањето со пазарниот и кредитниот ризик зависи и солвентноста на компаниите. Управувањето со ризикот има две основни цели – да се избегне несолвентноста и да се

максимизира стапката на приход на капиталот, со одредени корекции на ризикот.

За да може ризикот да се избегне или да се доведе во прифатливи граници, потребно е тој да се анализира и да се управува со него. Многу големи банки на светско ниво, поради големи кредитни изложености имаат објавувано енормни загуби во работењето во годините наназад. Како резултат на тоа банкарскиот сектор се повеќе се усовршува во делот на управувањето со кредитниот ризик, неговата анализа и контрола. Главна цел на управувањето со ризикот е оптимизација на односите помеѓу ризикот и приносот.

Сите фактори кои влијаат на појавата на ризикот се истражуваат во процесот на финансиската анализа, односно анализата на кредитната способност на компаниите. Анализата на работењето на компаниите се состои од анализа на нивното работење во минатото и сегашноста, за да може да се прогнозира нивната активност во иднина.

Искусен аналитичар кој ги анализира финансиските извештаи би можел да го оцени производството, финансискиот и пазарниот потенцијал на компанијата и да ги идентификува грешките во деловните, производните и финансиските политики кои влијаат врз профитабилноста, ефикасноста и финансиската стабилност на анализираната компанија.

1. Финансиска анализа – поим и методи

1.1. Поим, цели и задачи на финансиската анализа

Финансиската анализа е дел од финансискиот менаџмент и од сметководството, која се занимава со анализа на финансиската состојба и успешност на компаниите и можностите за промени во саканиот правец. Голем дел од анализата се состои од пресметки на одредени финансиски показатели, со користење на податоците (ставките) од билансот на состојба и билансот на успех на компанијата.

Финансиската анализа може да се дефинира како детално испитување на финансиската и економската ситуација на еден деловен субјект како и резултатите од неговото работење. За успешно работење и успешно извршување на анализата, неопходно е да се познаваат основните поставки на анализата на финансиските извештаи. Моќта и потенцијалот на една квалитетно извршена финансиска анализа е откривање на тоа што се случило во работењето на компанијата, каде, како и зошто се случило, што дополнително создава зголемена способност за предвидување на идните процеси, можности за избегнување на ризиците со кои може да се соочат компаниите и насоката за нивен правилен развој.

Кога се зборува за финансиската анализа, се мисли токму на испитувањето на финансиската состојба на компанијата преку испитување на нејзините составни елементи. Тие составни елементи се одделните подрачја кои ја отсликуваат финансиската кондиција на компанијата, при што за секое од овие подрачја постои посебен избор на показатели преку кои се добива одговор на следниве прашања:

- 1) Дали компанијата е ликвидна, т. е. дали може да врши исплата на доспеаните обврски?
- 2) Со каква ефикасност, односно колку активно компанијата ги користи средствата со кои располага?

- 3) Колку компанијата е задолжена и какви се нејзините можности за сервисирање на долговите?
- 4) Каква е профитабилноста на компанијата?
- 5) Како пазарот, т. е. инвеститорите ја ценат компанијата и нејзините перформанси?

Како значајни карактеристики на финансиската анализа се истакнуваат следните:¹

- Финансиската анализа претставува динамичен процес што се одвива континуирано и дава информации за финансиските проблеми кои настануваат во текот на работењето. Динамичноста на финансиската анализа е потребна, бидејќи во современи услови на работење унапредувањето на работењето не може да се обезбеди само со повремена анализа.
- Финансиската анализа по својата содржина претставува испитување и оценување на внатрешните резерви на деловниот субјект во делот на финансиите.
- Финансиската анализа се врши со цел да се изготват и дадат јасни информации за унапредувањето на финансиската функција на деловниот субјект. Тие информации треба да бидат наменети за менаџментот и за работниот колектив, а на потенцијалните вложувачи да им се обезбедуваат сите релевантни информации кои се потребни за донесување одлуки за вложувањето на сопствениот капитал.

Финансиската анализа не може да се сфати само како работа и привилегија на стручните лица, туку како работа и задача на сите работни луѓе.

Функцијата на финансиската анализа е да им овозможи на сите оние кои партиципираат на финансиските пазари да формираат свои сопствени рационални очекувања за идните економски настани, посебно за вредноста, тајмингот и несигурноста на идниот готовински тек на компанијата.

¹ Трајкоски Б.,(2002) „Деловни финансии со финансиски менаџмент“, Економски факултет Прилеп, стр. 689

Целите на финансиската анализа може да се поделат на општи и посебни (парцијални).

- 1) Општите цели на финансиската анализа подразбираат испитување и оценка на финансиската состојба на компанијата и мерење на рентабилноста на вложениот капитал, како и обезбедување на бројни информации за различните корисници.
- 2) Посебните (парцијални) цели на финансиската анализа се детерминирани пред сè од интересите и барањата на поединечните интерни и екстерни корисници на финансиските извештаи².

Рамнотежата во финансиите подразбира често и реално планирање, со цел да се оствари динамичка оптимализација на финансискиот систем на компанијата. Меѓутоа, оваа рамнотежа и стабилност често ја нарушуваат појавите на различни диспропорции. Затоа, главна задача на финансиската анализа е перманентно да укажува на сите финансиски диспропорции кои може да се јават во сите сегменти на финансирање на работењето на компанијата, што би ја нарушило стабилноста на финансискиот систем. Притоа, финансиската анализа треба да се гледа и како динамички процес кој непрекинато се одвива и го контролира целото работење во компанијата, го унапредува и го стимулира, давајќи му нови импулси.

1.2. Методи за финансиска анализа

Финансиската анализа е анализа на финансиските извештаи, која се занимава со одредување и истражување на односите и врските кои постојат помеѓу позициите на билансот на состојба, билансот на успех и извештајот за парични текови, на начин на кој се овозможува правилна проценка на финансиската состојба, перформанси и ликвидност на бизнисот.

Од гледна точка на инвеститорите, предвидувањето на иднината всушност е самата анализа на финансиските извештаи, додека од гледна точка на

² G. Knežević, „Analiza finansijskih izveštaja“, Beograd, 2010

менаџментот, анализата на финансиските извештаи е корисна и како средство за антиципирање на идната состојба и уште поважно, како стартна точка во планирањето на активностите што ќе влијаат врз идниот развој на настаните.

Самата анализа на финансиските извештаи се изведува со примена на неколку различни методи и тоа:

1. хоризонтална анализа,
2. вертикална анализа,
3. анализа на трендот,
4. финансиска рацио-анализа и
5. дипонт анализа.

Хоризонталната анализа на финансиските извештаи се среќава и под поимот компаративна анализа. Таа се врши со споредување на последователните биланси на состојба, биланси на успех и извештаи за парични текови за две или повеќе години, со цел да се согледаат промените во индивидуалните категории кои настанале во текот на анализираниот период. Најважниот елемент што се открива преку оваа компаративна финансиска анализа е трендот на движење на одделните ставки од финансиските извештаи.

Вертикална анализа на финансиските извештаи ја открива врската, т. е. односот што постои помеѓу секоја поединечна ставка од финансиските извештаи и одредена специфична ставка која се избира за основа и се означува со 100 %.³ Секоја ставка од финансиските извештаи се изразува како процент од таа базна големина. Кога се анализира билансот на успех, најчесто нето добивката се зема за база, а кај билансот на состојба се зема вредноста на активата.

Анализата на трендот претставува една варијанта на хоризонталната анализа, со која процентните промени на ставките се пресметуваат за повеќе години, наместо само за последните две години. Оваа анализа, поради нејзиниот долгорочен аспект, е значајна затоа што може да ги открие

³ м-р Оливера Ѓорѓиева-Трајковска, *Анализа на финансиските извештаи – со осврт на финансиската стабилност на корпоративниот сектор во РМ, Скопје 2010*, докторски труд

основните промени во природата на бизнисот. Трендот го покажува правецот во кој се развиваат одделните категории и ставки од финансиските извештаи.⁴

Финансиската рацио-анализа претставува основно средство во анализата на финансиските извештаи. Таа претставува техника на евалуација на финансиските перформанси на компанијата која ги идентификува значајните врски помеѓу компонентите на финансиските извештаи.

Дипон (Du Pont) анализа. Со помош на овој метод се врши расчленување на стапките на остварениот приход на нивните составни компоненти, заради утврдување на подрачјата одговорни за остварените перформанси на компанијата. Со ваквата анализа се откриваат причините за слабите или добрите резултати на компанијата, кои понатаму стануваат основа за преземање на корективни мерки за подобрување на работењето во иднина.⁵

1.3. Извори на податоци за финансиска анализа

Од сите извештаи кои компанијата ги издава за своите акционери, со сигурност еден од најважните е годишниот извештај. Во овој извештај се содржани два дела и тоа:

Во првиот дел се презентира обраќањето од врвниот менаџмент, кој ги опишува оперативните резултати на компанијата за изминатата година, како и главните развојни планови што ќе влијаат на идните активности и работење.

Вториот дел на годишниот извештај ги презентира четирите основни финансиски извештаи каде влегуваат:

Билансот на состојба кој дава слика на финансиската состојба на компанијата во даден временски момент. Тој претставува листа на средствата со кои располага компанијата и на изворите на тие средства од разни надворешни извори и сопственички капитал.

⁴ Walter T. Harrison, Charles T. Horngren, "Financial Accounting", Upper Saddle River, New Jersey, 2003, pp. 609

⁵ Спасов, Синиша, Сашо Арсов, „Финансиски менаџмент“, Економски факултет, Скопје, 2004, стр. 65

Билансот на успех кој покажува колку била успешна компанијата во еден специфичен период, т. е. остварениот резултат од редовното работење. Тој дава објаснување за некои, но не сите промени на средствата, обврските и главнината на компанијата, меѓу два последователни датума на билансот на состојба.

Извештајот за паричниот тек кој ги опфаќа паричните примања и плаќања во моментот на нивното настанување, групирани според оперативните, инвестициските и финансиските активности. Податоците од овој извештај исто така го помагаат објаснувањето на промените во последователните биланси на состојба и ги дополнуваат информациите што ги обезбедува билансот на успех.

Извештајот за акумулирана добивка со кој се објавуваат износите и причините за промените во главнината, капиталот на компанијата, како резултат на капиталните трансакции со сопствениците, кои можат да ги опфатат следните компоненти: преференцијални акции, обични акции, дополнително утврден капитал, акумулирана добивка, трезорски акции, корекции на планот на акции на вработените, минимална обврска за пензија, надоместоци за вреднување (сопственички хартии од вредност за тргување), надоместоци од кумулативните трансакции (странски активности) и слично.

Земени заедно, сите овие извештаи даваат сметководствена слика за оперативната и финансиската состојба на компанијата. Секој од овие финансиски извештаи раскажува по еден дел од приказната за постоењето на компанијата. Овие четири финансиски извештаи се меѓусебно поврзани. Како резултат на тоа, тие треба да обезбедат релевантни, веродостојни и навремени информации кои се основа за донесување одлуки за инвестирање, кредитирање и слични деловни одлуки, на тој начин остварувајќи ја основната цел на финансиското известување.

Многу компании подготвуваат периодични „книги на податоци“, кои содржат дополнителни финансиски податоци и податоци за редовното работење. Списанијата на компанијата, наменети за јавноста, исто така обезбедуваат нови информации на привремена основа. Компјутерските услуги и различните интернет-услуги, обезбедуваат база на податоци наменета за јавноста и други

бизнис-вести. Како дополнување на сите останати извори, многу компании одржуваат периодични состаноци или остваруваат конференциски телефонски врски, за известување на финансиската заедница за последниот прогрес на компанијата.⁶

⁶ James Bandler, “How to Use Financial Statements: A Guide to Understanding the Numbers”, Mc Graw Hill Trade, 1994, pp. 8.

2. Поим и дефинирање на ризиците во банкарското работење

2.1. Поим за ризик

И покрај многубројните дефиниции, поимот ризик може да се дефинира како:⁷

- можност од загуба
- неизвесност или
- можност од друг исход кој не е очекуван.

Она што е заедничко за сите дефиниции поврзани со ризикот е неизвесноста и можноста за загуба. Неизвесноста постои секогаш кога не може со сигурност да се знае исходот од одреден настан. Кога постои ризик мора да постојат најмалку два можни исхода. Тоа може да биде загуба, во смисла она што се поседува да се изгуби или тоа може да биде добивка, која е помала од очекуваната.

Иако ризикот е стар колку што е старо и банкарското работење, сепак развојот на дисциплината за управување со ризикот е од поновата историја на развој. Поимот на финансиски ризик означува негативно отстапување од очекуваните резултати, поради варијабилноста на можните исходи.⁸ Финансиските ризици најчесто се однесуваат на можноста од загуба на финансиските пазари поради промена на каматната стапка, девизниот курс и слично.

Кредитното портфолио на банките претставува нивен доминантен извор на приходи. Како такво, тоа е и најголем извор на ризици и најчеста причина за банкарските загуби. Ризикот како потенцијална загуба, т. е. трошок, се мери во однос на потенцијалот од остварување добивка. На риск-менаџерите им се потребни веродостојни и сигурни податоци за насочување на инвестициите кон позиции кои овозможуваат најдобар однос помеѓу ризикот и приносот.

⁷ <http://Wikipedia.org/risk>

⁸ Crouhy M., Galai D., Risk Management, McGraw Hill, New York 2001, стр. 34

Ризикот може да се одреди како веројатност од загуба (намалување на добивката) како резултат на неизвесни настани кои се случиле во работењето на банките.

Во своето работење банките го напуштаат формалното работење и сè повеќе се насочуваат кон пристапот ризикот да се менаџира, за што постојат и посебни сектори во банките со кои раководат ризик-менаџери. Ризик-менаџментот треба да биде детален и да ја земе предвид динамиката на денешниот пазар, а од друга страна да биде доволно приспособлив за да излезе во пресрет на потребите и барањата на клиентите.

Пред финансиските институции се поставуваат и многу законски ограничувања во поглед на адекватноста на капиталот кои мора да бидат почитувани, со цел да се лимитира ризикот на кој се изложуваат клиентите. Исто така, финансиските институции имаат и обврска да ги известуваат надлежните регулаторни тела за проценката на ризикот од инвестирање. Од тие причини, финансиските институции имаат голем интерес за точна проценка на ризикот.

Општите барања за обелоденувањата за ризиците со кои се соочуваат банките во своето работење се содржани во МСФИ 7 - Финансиски инструменти: Обелоденувања. Обелоденувањата за природата и степенот на ризик што произлегува од финансиските инструменти (финансиски средства и обврски) и начинот на управување со нив треба да им овозможи на корисниците на финансиските извештаи да ги проценат ризиците на кои се изложени банките на крајот на периодот на известување.

Банките вршат квалитативни и квантитативни обелоденувања во врска со ризиците во работењето. За секој вид ризик што произлегува од финансиските инструменти, банките треба да ги обелоденат следните информации:

- изложеност на ризик и како настанува;
- целите, политиките и процесите за управување со ризикот и методите што се користат за мерење на ризикот;
- промени во изложеноста на ризик, промени во целите, политиките, процесите и методите во однос на претходниот период.

За секој вид ризик што произлегува од финансиските инструменти, се обелоденува краток преглед на квантитативните податоци за изложеноста на ризик на крајот на периодот на известување.

Комбинацијата на квалитативните и квантитативните обелоденувања им овозможува на корисниците подобро да ја проценат изложеноста на банката (и другите субјекти) на ризици.

Процесот на управување со ризикот во банките се спроведува преку:

- идентификација на ризикот;
- негово мерење;
- ублажување;
- следење;
- контрола и
- известување за ризикот.

Пред одобрување на пласманите на корисниците, банката ја оценува кредитната способност на кредитокорисникот како примарен извор за отплата на кредитот, врз основа на внатрешно дефинирани критериуми (интерен рејтинг) и понуденото обезбедување (коллатерал), како секундарен извор за наплата (соодветност и вредност на обезбедувањето).

Во процесот на утврдување на интерниот рејтинг на кредитокорисниците се врши анализа на квантитативните и квалитативните параметри за утврдување на нивниот рејтинг. Скалата за рангирање се користи како единствен метод за оценување кој гарантира дека клиентите со ист рејтинг ги имаат истите кредитни карактеристики и истата веројатност дека нема да ги исполнат своите обврски, според која постојат 3 нивоа на ризик:

- *ниско ниво на ризик* – подразбира работа со клиенти со добра кредитна способност;
- *зголемено ниво на ризик* – подразбира работа со клиенти кои имаат одредени проблеми во бизнисот што можат негативно да влијаат на подмирувањето на обврските (нивната работа се следи интензивно);
- *високо ниво на ризик* – укажува на клиенти што работат со загуба и имаат лоша кредитна историја.

2.2. Видови банкарски ризици

Банките во текот на своето работење неизбежно се сретнуваат со разни форми на ризици и неизбежно мораат перманентно да го намалуваат и одржуваат ризикот на прифатливо ниво, сè со цел да ги заштитат акционерите, депонентите и воедно да создадат услови за стабилен и здрав финансиски систем. Секој неизвесен факт во финансиското работење кој директно или индиректно предизвикува промена и загуба на настанатото, односно влијае врз положбата и резултатот од работењето на финансискиот субјект, се дефинира како ризик.

Во теоријата според една поделба, сите ризици можат да се поделат во две групи. Првата група или работни ризици ги вклучува:⁹

- законскиот ризик;
- стратешкиот ризик;
- кредитниот ризик;
- оперативниот ризик.

Втората група или финансиски ризици вклучува:

- дивиденден ризик;
- капитален ризик;
- каматен ризик;
- ризик на ликвидност;
- девизен ризик.

⁹ Ibidem, str. 20

2.2.1. Кредитен ризик

Кредитниот ризик е основен ризик во банкарското работење и претставува можност кредитите заедно со каматата да не бидат вратени од страна на должниците во договорените и доспеаните рокови, и условите утврдени во договорите за заем.

Кредитниот ризик е поврзан со можноста за настанување неповолни ефекти врз финансискиот резултат и капиталот на банката, заради неисполнување на обврските на должникот по основ на доспеаниот долг (главница и камата) кон банката.

Во случај неколку клучни клиенти на банката да не можат уредно да ги намируваат своите обврски, може да настане несолвентност на банката. Кредитниот ризик се јавува и при тргување со различни хартии од вредност, при што загубата може да настане во случај на неисполнување на обврските на должникот, а ќе зависи од пазарната вредност на финансиските инструменти и степенот на нивната ликвидност.

Кредитниот ризик на банките зависи од: надворешни фактори (пазарното опкружување) и од внатрешни фактори (деловната стратегија на банката).

Клучни интерни детерминанти на кредитниот ризик на една банка се:

- Обемот на кредити (поголем обем на кредити, поголем кредитен ризик, при што повеќе одобрени кредити повлекуваат поголема потенцијална загуба по кредитите);
- Кредитната политика на банката (избор на клиентите кои ќе се кредитираат, услови на кредитирање, дефинирање на условите за наплата на кредитите, дефинирање на мерките за мониторинг на кредитите и нивна конечна наплата);
- Кредитниот микс (високата концентрација на кредити во однос на други пласмани на банката е поврзана со поголема можност за загуба).

Изложеноста на кредитниот ризик во современото банкарско работење се мери со проценка на очекуваната загуба по одредена инвестиција, врз основа на квантитативна анализа. Притоа, очекуваната загуба зависи од три фактори:¹⁰

- Веројатност дека спротивната страна може да не ги намери обврските на договорениот начин и во договореното време.
- Големината на загубата која би се случила заради неплаќање до одредениот датум.
- Потенцијалната изложеност на банките на неплаќање на одредени датуми во иднина.

Во услови на традиционално банкарство најголем дел од активата на секоја банка го сочинуваат различните кредитни пласмани. Евентуалното невраќање на кредитот за банката претставува загуба, која таа мора да ја покрие со своите резерви или во најлош случај, со нејзиниот акционерски капитал. Ако тие загуби станат толку големи што банката не може да ги покрие со акционерски капитал, таа станува несолвентна и може, дури, и да банкротира.

Освен класичните кредитни работи, кредитниот ризик настанува и кај тргувањето со различни финансиски инструменти на пазарот. Загубата што би настанала во случај на ненамирување на обврските од страна на должникот зависи од пазарната вредност на финансиските инструменти и од степенот на нивната ликвидност.

2.2.2. Оперативен ризик

Оперативниот ризик претставува дел од секојдневното работење на една деловна банка и неадекватниот начин на кој банката ги врши своите банкарски операции го продуцираат овој вид ризик.

Оперативниот ризик ја претставува веројатноста од настанување негативни флукуации во капиталот на банката и нејзиниот финансиски резултат проследен со загуби од материјален и финансиски карактер, поради пропусти и

¹⁰ Basel Committee of Banking Supervision, 2004 ., str. 62

грешки предизвикани од човечки фактор, неадекватни интерни процеси и системи, како и непредвидливи екстерни случувања и настани.

Овој ризик настанува како последица на:¹¹

- измама (погрешно известување, кражба од страна на вработените и др.);
- работните навики и сигурноста на работното место (право на отштета на вработениот, повреда на здравствените права, општата одговорност);
- постапки поврзани со клиентите, производите и деловните активности (злоупотреба на доверливите информации, перење пари, продажба на неавторизирани производи);
- штети на материјалните добра (тероризам, протести, пожари, поплави);
- прекин на работата поради грешки во информацискиот систем (хардвер, софтвер или телекомуникациски проблеми);
- погрешно управување со процесите (погрешни влезни информации, погрешна проценка на инструментите за осигурување на податоците, непотполна документација, неовластено пристапување до важни информации и др.).

Во минатото, управувањето на овој вид ризик банките го извршувале преку механизмите на внатрешна контрола и ревизија. Иако овие механизми сè уште важат, во последно време, со појавата на специфични производи и процеси, неминовно се наметнува потреба од управување на оперативниот ризик.

Оценувањето на оперативниот ризик се врши преку квантитативна и/или квалитативна проценка на идентификуваниот оперативен ризик. Мерењето на изложеноста на оперативниот ризик се врши преку евиденција на настани и самооценување на оперативниот ризик. Самооценувањето вклучува:

- проценка на изложеноста на ризик од страна на организациските единици во согласност со мапа на идентификувани оперативни ризици,
- мерење на нивниот можен опсег,
- нивното значење,
- веројатноста за настани што можат да предизвикаат загуби,

¹¹ BIS, Sound Practices for the Management and Supervision of Operational Risk, BSBS, 2003.

- идентификување на нивото на контрола и
- мерки за ублажување на ризикот.

Ублажувањето на оперативниот ризик се постигнува со: воведување на соодветен систем на внатрешни контроли (на пример, контрола на бројот на поединечните исплати од сметката, вршење вонредни ненајавени контроли на благајната, со задолжително известување на надлежните раководители); мониторинг (на пример, следење на трансакциите извршени од вработените преку специјална програма); проактивно реагирање на потенцијални настани поврзани со оперативниот ризик, преку постојано следење на сите активности.

2.2.3. Пазарен ризик

Пазарниот ризик е ризик од загуба, како резултат на промената на цените на финансиските инструменти наменети за тргување. Во зависност од причините кои го предизвикуваат, пазарниот ризик е составен од две компоненти и тоа:¹²

- Општ ризик, кој зависи од тоа во каква насока се движат финансиските променливи – движењето на каматните стапки, девизните курсеви, цените на акциите, цените на стоките и друго; и
- Специфичен ризик, кој не зависи од насоката на движење на финансиските променливи, туку од волатилноста на пазарите, нелинеарната изложеност на банките и изложеноста на хеџинг позициите.

Појавата на големи институционални инвеститори, како што се пензиските фондови, осигурителните друштва и инвестициските фондови, значајно влијае на промената на структурата на пазарот и пазарниот ризик. Институционалните инвеститори во согласност со своето крупно инвестициско протфолио, најчесто тргуваат во големи размери, што води кон зголемување на цените на финансиските инструменти.

¹² Harrington, S., Niehaus, G., Risk Management and Insurance, McGraw-Hill/Irwin, New York, 2003.

Спротивно на ова, пазарите кај коишто постои тенденција за намалување на цените, стануваат непостојани кога се продаваат големи пакети на акции.

Каматниот ризик, како дел од пазарниот ризик, е ризик од негативни ефекти врз финансискиот резултат и капиталот на банката заради неповолни промени во висината на каматните стапки. Каматниот ризик претставува неизвесност во остварувањето на очекуваните приходи од камата (банката наплаќа камата од своите клиенти, на пр. на дадени кредити – активна камата) и неизвесност во однос на расходите за камата (банката плаќа камата, на пр. на земени кредити – пасивна камата), заради флукуации на каматните стапки кои се релевантни за банката. Целта на секоја банка е да ја зголеми разликата помеѓу активната и пасивната камата. Изложеноста на банката на овој вид ризик произлегува од фактот дека повеќето нејзини средства и обврски генерираат приходи и расходи од камата.

За банката би била многу неповолна ситуацијата да склучила договори за одобрени кредити со фиксна каматна стапка, а во меѓувреме дошло до пораст на каматните стапки на пазарот. Исто така, неповолна е и ситуацијата кога банката има склучени договори за депозити со фиксна каматна стапка, а во меѓувреме каматните стапки на пазарот се намалат. За разлика од договорените фиксни каматни стапки, банката ќе биде помалку чувствителна на ризикот од каматните стапки во случај на договорени варијабилни каматни стапки.

Основна мерка за каматниот ризик е коефициентот за односот помеѓу позициите од активата и позициите од пасивата кои се чувствителни на промените на каматните стапки (каматносоносните финансиски инструменти). Овој коефициент во суштина ја одразува подготвеноста на банката да прифати ризик во поглед на предвидување на идните движења на каматните стапки на пазарот, особено во време на големи флукуации на каматните стапки на пазарот.

Доколку дојде до пад на каматните стапки, а вредноста на овој коефициент на банката е повисок од еден, тогаш нејзините приноси ќе се намалуваат и обратно, во случај на пораст на каматните стапки, приносите на банката ќе се зголемат.

Управувањето со каматниот ризик од страна на банките е збир на мерки со кои банката се обидува да ја намали својата изложеност на каматниот ризик, преку реструктурирање на позициите од активата и пасивата, така што коефициентот на чувствителноста на каматните стапки има тенденција да биде еден.

Одржувањето на прифатливо ниво на изложеност на каматен ризик банката постигнува преку:

- анализа на влијанието на промените во каматните стапки и структурата на каматноносната актива и пасива од аспект на рочноста на доспевање;
- настојување каматноносната актива и пасива да бидат што е можно повеќе во рамнотежа (усогласување на соодветните пласмани со изворите на средства според видот на каматната стапка и рочноста).

Банките се изложени и на девизен ризик (валутен ризик), што се манифестира преку можноста за негативни ефекти врз финансискиот резултат и капиталот како резултат на промените во меѓувалутните односи, т. е. промените во вредноста на домашната валута во однос на странските валути.

Банките се изложени на девизен ризик тогаш кога имаат финансиски средства и финансиски обврски (финансиски инструменти) кои се деноминирани во различни странски валути и кога на нив негативно влијаат промените во девизните курсеви.

Девизниот ризик се јавува како резултат на негативните флукуации на девизниот курс, кои влијаат на отворените девизни позиции на банката. Отворена позиција во странска валута (девизна позиција) е разликата помеѓу побарувањата и обврските на банката во една странска валута, која може да биде:

- Отворена кратка позиција – се јавува кога вредноста на побарувањата на банката во одредена странска валута е помала од вредноста на нејзините обврски во истата валута;
- Отворена долга позиција – настанува кога вредноста на побарувањата на банката во одредена странска валута е поголема од вредноста на нејзините обврски во истата валута.

Основен показател на девизниот ризик претставува процентниот однос помеѓу отворените девизни позиции и капиталот на банката. За да се намали девизниот ризик, неопходно е раководството на банката да управува со овој ризик со тоа што ќе настојува да постигне рамнотежа помеѓу финансиските средства и обврските, и тоа по одделни валути.

Банката може ефикасно да управува со девизниот ризик и тогаш кога нема билансна рамнотежа по одредени странски валути, под услов успешно да ја компензира нерамнотежата, преку трансакции на пазарот на финансиски деривати.

2.2.4. Ликвидносен ризик

Ликвидносен ризик се однесува на тоа кога банката може да се најде во ситуација да не располага со доволно парични средства за исплаќање на обврските, во времето кога тие достасуваат за плаќање. Доколку банката се најде во таква ситуација, тогаш може да се каже дека таа се соочува со ризикот на ликвидност.

За да се постигне ликвидност на средствата банките и финансиските институции користат неколку извори на средства. Како најважен извор на средства претставуваат новите депозити на клиентите. Исто така, важен извор на ликвидни средства е и отплатата на кредити од страна на клиентите со кои се задоволуваат потребите за ликвидни средства, кои потоа се употребуваат за нови пласмани. Ликвидноста се постигнува и со продажба на хартии од вредност, како и со задолжување на пазарот на пари.

Ликвидноста на банките треба да се сфати не само како способност за намирување на достасаните обврски, односно способност за финансирање на зголемување на активата, туку и како основно банкарско правило. Во контекст на ова се разликува :¹³

- Ликвидноста на индивидуалните побарувања – зависи од квалитетот на должникот, од приносот што го носи таквиот финансиски инструмент и од

¹³ Prof. d-r. Cvetinovic. M., Upravljanje rizicima u finansiskom poslovanje, Beograd, 2008

функционирањето на пазарот на којшто долговите и побарувањата можат да се продадат или купат, односно да се претворат во пари;

- Ликвидноста на активата – претставува процес во кој без проблем се овозможува претворање на паричните средства во инвестиции и обратно, по однапред планирана динамика;
- Ликвидноста на вкупното стопанство – ја претставува вкупната парична маса за одреден временски период, којшто се утврдува како разлика помеѓу дистрибуцијата на достасаните побарувања и обврски.

Кога вкупната побарувачка за ликвидни средства е поголема од вкупната понуда, тогаш менаџментот се соочува со дефицит на ликвидност. Спротивно на тоа, ако во даден момент вкупната ликвидност е поголема од вкупната побарувачка за ликвидни средства, тогаш раководството треба да се подготви за суфицитот од ликвидни средства.

Процесот на управување на ризикот на банката поврзан со ликвидноста е доста значаен во создавање на довербата и безбедноста во банкарскиот сектор.

Основната цел што се постигнува со управување на ризикот на ликвидност се состои во:

- Планирање на потребите за ликвидност на дневна основа;
- Намалување на трошоците за обезбедување на потребните дополнителни средства или приходи од пласирање на вишокот на ликвидни средства;
- Задоволување на минималната стапка на задолжителни резерви и другите супервизорски барања.

Потребно е да се анализираат и постојано да се следат сите позиции на средствата и обврските (активата и пасивата), со цел да се стават под контрола промените во однос на обемот, квалитетот, структурата и „цената“ и на тој начин да се намалат ликвидносните ризици на банката.

Усогласувањето на средствата и обврските според роковите на доспевање (и проекцијата на идните парични текови) е основа за управување со ликвидносниот ризик. Ова обезбедува неопходна циркулација на ликвидни

средства, ги намалува трошоците на работењето и спречува нарушувања во одржувањето на тековната и целокупната ликвидност на банката.

2.2.5. Ризик на изложеност на земјата

Ризикот на изложеност на земја е ризик за извршување на трансакции со една одредена земја или поседување имот во таа земја.¹⁴ Овој ризик претставува можност должникот да не може да ја измири својата обврска кон странскиот кредитор поради политички, социјални, правни и економски нарушувања во неговата земја.

Основните детерминанти коишто влијаат на појавата и нивото на ризикот на изложеност на земјата се:

- Политички – значајни политички промени во рамките на една земја, поради кои должникот е спречен уредно да ги сервисира своите обврски (промена на влада или на владината политика, политички нереди, војна и др.);
- Економски – ризикот на изложеност на земјата настанува како резултат на постоење на изразито неповолни стопански движења во економската сфера на една земја (голем дефицит во платните биланси), поради кои е доведено во прашање или сосема оневозможено сервисирањето на надворешните долгови.

Ризикот на изложеност на земјата се јавува во неколку облици и тоа:

- **Ризик од неплаќање**, кој се однесува на тоа дека поради политички или економски причини должникот е доведен во ситуација да не може навремено и уредно да си ги извршува обврските;
- **Ризик при трансфер**, кој се однесува на веројатноста од остварување загуби поради неможност да се наплатат побарувањата искажани во валута која не е официјална валута во земјата на должникот; и

¹⁴ Oxford Dictionary of Finance and Banking, (Third Edition), Oxford University Press, New York, 2005., str. 95

- **Ризик при давање гаранција** претставува ризик кој е карактеристичен за финансиските институции што издаваат гаранции на странски должници за плаќање во трета земја. Загубата настанува поради активирање на гаранцијата на должникот од земјата од која долговите не можат да бидат нормално сервисирани или се целосно ненаплатливи.

Главна цел на проценката на ризикот на земјата е да се процени финансиската и економската оправданост на пласирање на средства во некоја земја, имајќи ги притоа предвид алтернативните можности за вложување на средствата. Ризичноста на земјата може да се проценува на краток, среден и долг рок. Временскиот опсег за кој се работи проценката на ризикот на земјата е многу важен, затоа што ризикот временски гледано не е константен.

3. Кредитен ризик

3.1. Поим за кредитен ризик

Постојат повеќе дефиниции за поимот кредит. Различни автори различно го дефинираат. Така на пример, според некои автори кредитот претставува позајмување на средства од банките по дефинирани услови, како што се: времетраење, каматна стапка, провизија, валута и елементи на обезбедување.

Кредитниот ризик пак, банките го дефинираат како ризик од неисполнување на обврските, односно кога клиентите не се во можност да извршат уредно и навремено исполнување на обврските, т. е. сервисирање на долгот согласно потпишаниот договор. Тоа значи дека плаќањето може да се одложи или воопшто да не се случи.

Кредитниот ризик ја претставува подготвеноста и способноста на должникот да ги надмири обврските кон банката, во согласност со условите на договорот, со кои се регулираат договорните односи за одредени финансиски трансакции. Овој вид ризик има два вида извори и тоа:

- Субјективната подготвеност на должникот да одговори на обврските што произлегуваат од договорените односи со банката;
- Објективната способност на должникот да ги надмири своите обврски кон банката од остварениот приход или на друг начин, прифатлив за банката.

Овие две компоненти на кредитната способност на должникот се подеднакво важни.

Карактеристично за кредитниот ризик е тоа што се смета за едностран ризик, затоа што настанува кога другата договорена страна должи пари или има неизвршени обврски. Загубата на средствата може да биде целосна, комплетна, а може да биде и делумна, доколку дел од средствата кои се побаруваат од страна на банката не се наплатат.

Како главни карактеристики на кредитниот ризик се истакнуваат следниве:¹⁵

- Кредитниот ризик е систематски ризик, односно на него влијае општата економска клима и затоа е доста цикличен. Кредитниот ризик во голема мера зависи од економските циклуси, се зголемува за време на рецесија, а се намалува за време на експанзија;
- Кредитниот ризик е специфичен ризик, тој се менува во зависност од настаните што влијаат врз корисникот на кредитот. На кредитниот ризик големо влијание имаат: големината на кредитот, корпоративната стратегија, настаните што влијаат на нив, промените во непосредната економска средина и сл.
- Кредитниот ризик, за разлика од останатите ризици, е тесно поврзан со успехот во работата на корисникот на кредитот, како и со структурниот капитал на корисникот на кредитот и поседува асиметрична дистрибуција на профитабилноста.

Загубите за банките од кредитниот ризик можат да бидат големи. Кредитниот ризик никогаш не може целосно да се избегне, бидејќи кредитобарателите секогаш повеќе знаат за своите проекти отколку самата банка.¹⁶

На можноста на корисникот на кредитот да ги измири своите обврски кон банката влијаат бројни фактори и тоа оние кои се под негова контрола и оние кои се надвор од негова контрола, односно кредитниот ризик зависи од две групи фактори:¹⁷

1. Егзогени фактори (состојбата во економијата, државната регулатива во општеството, природната околина и сл.);
2. Ендогени фактори (клучна улога овде има стручноста и способноста на кредитниот аналитичар).

¹⁵ Jana S., (2003) „Uloga kreditnih derivata u tekućoj finansijskoj krizi“ Udruženje banaka Srbije

¹⁶ Асиметричните информации укажуваат на состојбата на пазарите кога продавачите и купувачите поседуваат различни информации за карактеристиките на добрата и услугите што се предмет на тргување.

¹⁷ Curcic U., Bankarski portfolio menadžment strategijsko upravljanje bankom, bilansom i portfolio rizicima banke, Feljton, Novi Sad, 2002, s. 230

Кредитниот ризик во суштина претставува функција на егзогените (систематски) и ендегените (несистематски) фактори.

Егзогените, екстерни фактори можат да влијаат на појавата на кредитниот ризик на поединечните пазари. Постои зависност помеѓу нивото на економската активност и појавата на загуба кај кредитите. Ако економската активност има тенденција на раст, корисниците на кредити полесно ќе остваруваат профит и ќе ги враќаат земените кредити, и тогаш загубите на кредитите би биле мали. Обратно, кога нивото на економската активност ќе почне да опаѓа, корисниците на кредитите ќе имаат поголема тешкотија во однос на исполнувањето на обврските, односно враќање на кредитите, а загубите по кредитите би биле многу поголеми.

Ендегените, интерни фактори кои банката може да ги контролира, се рефлектираат преку однесувањето на менаџментот на банката во поглед на управувањето со кредитниот ризик. Клучни интерни детерминанти на кредитниот ризик се:

- обемот на кредити (големината на кредитното портфолио);
- кредитната политика (условите и механизмите за наплата на кредитите);
- кредитниот микс.

Кредитните аналитичари во банките треба да ги користат сите расположливи податоци поврзани со макроекономските движења во општеството во целина, како и за поединечните стопански гранки. Екстерните фактори се однапред дефинирани, на нив не може да се влијае, па затоа менаџментот на банката треба да посвети внимание на интерните фактори кои го детерминираат кредитниот ризик.

Многу светски банкарски аналитичари сметаат дека кредитниот ризик е еден од најважните фактори што влијае на профилот на банките и вредноста на финансиските инструменти. Секое доцнење или ненаплатување на каматата и главницата од договорениот кредит ја намалува реалната добивка на банката, со што ја намалува и нејзината реална вредност.

3.2. Мерење на кредитниот ризик

Банките се свесни за постоењето на кредитниот ризик и го прифаќаат во замена за соодветниот поврат што ќе биде доволен да ги покрие нивните трошоци за прибирање средства, од кои се одобруваат кредитите и со кои ќе се обезбеди соодветна премија за ризик од невраќање на кредитите. Заради тоа, потребно е банките да извршат што попрецизни мерења на тој ризик. Мерењето на кредитниот ризик, банките можат да го вршат на два начина и тоа со:

- мерење на ризикот на секој кредит одделно и
- мерење на ризичната изложеност на целокупното кредитно портфолио што тие го поседуваат.

Основната методологија за мерење на ефикасноста на банките во управувањето со кредитниот ризик ги опфаќа следните индикатори:¹⁸

- а) Индекс на одбивање = одбиени кредитни барања/примени кредитни барања;
- б) Индекс на загуби = отпишани загуби / резервни средства за покривање на загубите;
- в) Индекс на наплата на побарувања = наплатени побарувања во текот на месецот / побарувања во текот на месецот.

Постојат различни методи за мерење на кредитниот ризик, а најчесто користени се следниве:¹⁹

➤ **Финансиско-економска анализа на должникот.** Овој метод започнува со преглед на сметководствените политики кои ги применуваат компаниите и нивните карактеристики, за да се утврди дали показателите од финансиските извештаи, кои се пресметуваат со користење на билансните ставки, можат да се користат за компарација со слични субјекти. Потоа, се врши анализа на показателите на профитабилноста и степенот на покриеност, бидејќи

¹⁸ Ристо Ф., Кредитен ризик, интерен материјал, Штип

¹⁹ Linda A., Gayle DeLong, Anthony S. "Issues in the credit risk modeling of retail markets" Zicklin School of Business, Baruch College, New York

способноста на компанијата да оствари адекватен профит е клучна за заштита од кредитниот ризик.

Следен чекор на финансиската анализа е утврдување на структурата на капиталот или употреба на финансискиот левериџ, при што најважен показател на финансискиот левериџ е односот на вкупниот долг и пасивата, но и правилното вреднување на активата е клучно за квалитетна проценка на задолженоста на компанијата.

На крај, оваа анализа завршува со анализа на ликвидноста на субјектот. Врз основа на претходно утврдените финансиски показатели и показателите за ликвидноста се донесува заклучок за општата финансиска и кредитна способност на должникот.

➤ **Статистички модели.** Овие модели тргнуваат од определен број независни случајни променливи кои се однесуваат на комитентите на банката и врз основа на нив приближно точно се утврдуваат веројатностите од неисполнување на финансиските обврски.

➤ **Модели кои се темелат на распределба на веројатноста.** Овие методи се користат за мерење на кредитниот ризик на ниво на портфолиото на банката, а ретко со нив се мери и кредитниот ризик на одделните трансакции или комитенти.

При мерењето на ризикот на одредени кредити, најважно е банките коректно да ја утврдат нивната ризична категорија и пазарна вредност. За таа цел потребно е што попрецизно да ги утврдат можностите за невраќање на кредитот. Во зависност од тоа, банките користат различни модели кои можат да бидат: квалитативни и квантитативни.

Квалитативните модели се користат во зависност од обемот и квалитетот на информациите што банките ги имаат за конкретниот кредитобарател. Тие информации имаат двоен карактер и тоа:

- едните се специфични за самиот кредитобарател и се однесуваат на неговиот повеќегодишен впечаток како добар кредитобарател или како лош кредитобарател, промената на неговата профитабилност, како израз на неговата повремена или трајна неспособност да го враќа кредитот; квалитетот на обезбедувањето што тој го нуди и од кој, во

голема мера, зависи надоместувањето на кредитот ако должникот не сака или не е способен тоа да го направи;

- другите информации се однесуваат на специфичните пазарни услови, а посебно на движењата на пазарните каматни стапки, како индикатори за условите во кои кредитобарателот стопанисува.

Сите овие информации се користат при оценка на кредитниот ризик на конкретен кредитобарател, од страна на банките.

4. Управување со кредитниот ризик

Изложеноста на кредитен ризик е главниот извор на проблеми во банките. Банките треба да бидат свесни од потребата за идентификување, мерење, следење и контрола на кредитниот ризик и утврдување на соодветно ниво на капитал за покривање на ризиците.

Управувањето со кредитниот ризик претставува динамичен процес со кој банките настојуваат да ја задржат контролата над своите побарувања и да ги намалат, односно да ги избегнат загубите во работењето. Банките со помош на процесот на управување со кредитниот ризик настојуваат да се заштитат од кредитниот ризик, бидејќи одложувањето или неплаќањето на договорената главнина и камата доведува до редуцирање на вистинскиот профит на банката и на тој начин ја намалува нејзината вистинска вредност.

4.1. Негативна селекција и морален хазард

Негативната (неповолната) селекција се однесува генерално на ситуација во која продавачите имаат информации што купувачите ги немаат, или обратно, за одреден аспект на квалитетот на еден производ – со други зборови, тоа е случај кога се користат асиметрични информации. Асиметричните информации се јавуваат кога едната страна во трансакцијата има поголемо материјално знаење од другата страна.

Негативната селекција на пазарот на кредити е поврзана со фактот дека за да остварат добивка од своето работење, од финансиските институции се бара што подобро да ги разликуваат добрите кредити од лошите кредити. Заради успешно работење на банката потребно е банката да има што повеќе релевантни податоци за потенцијалниот или моменталниот клиент. Прибирањето на точните информации го намалува кредитниот ризик.

Моралниот хазард кај банките го претставува ризикот дека едната страна (кредитобарателот) во конкретен кредитен договор не го склучила договорот со добра намера или дала погрешни информации за своите средства, обврски

или кредитен капацитет. Покрај тоа, моралниот хазард исто така може да значи дека страната има мотив да преземе невообичаени ризици во очајнички обид да заработи профит пред извршување на договорот. Моралниот хазард може да бидат присутен во секое време од траењето на договорот меѓу двете страни, при што секоја страна во договорот може да има можност да оствари корист од постапување спротивно на принципите утврдени со договорот. Секогаш кога едната страна во договорот не мора да претрпи последици од потенцијалниот ризик, веројатноста за морален хазард се зголемува.

За успешно решавање на проблемот со негативна селекција и морален хазард, од страна на банките, како договорна страна, постојат различни начини и тоа:

- 1) проверување и следење на клиентите
- 2) долгорочна соработка со клиентите
- 3) инструменти за обезбедување
- 4) компензациско салдо
- 5) рационализација на кредитите

Во продолжение следи кратко образложение на секој од овие начини што им стојат на располагање на банките за намалување на негативните ефекти од неповолната селекција и моралниот хазард.

4.1.1. Проверка и следење на клиентите

Бидејќи кредитобарателите секогаш повеќе знаат за своите проекти, односно имаат повеќе информации отколку самата банка, банките настојуваат да прибегнат колку што е можно повеќе релевантни информации за кредитобарателите. Ова го прават преку проверка и следење на клиентите.

Доколку од одредена банка или друга финансиска институција се побара кредит, прво нешто што мора да го направи кредитобарателот е да пополни обрасци во кои се содржани многу податоци. Најпрво се одговараат личните прашања, како што се возраста, брачен статус, број на деца. Потоа следуваат прашања за финансиската состојба на клиентот кои се однесуваат на висината

на платата, видот на договорот за вработување (определено или неопределено време), работен стаж, состојба на сметки во банките, друг имот со кој располага кредитобарателот, дали користи други кредитни производи, каде, на колкав износ и рок, кредитна историја итн. Ова се однесува за физичките лица кои се јавуваат како кредитобаратели.

Врз основа на собраните информации банката пресметува т.н. “score”.²⁰ Според овие податоци банката може да го утврди степенот на кредитниот ризик на кредитобарателот. Бидејќи одлуката за кредитниот ризик во целост не е точна, банките и другите финансиски институции донесуваат одлука и врз основ на лична проценка за клиентот.

Процесот на проверка и собирање информации е сличен и кога банката одобрува кредит на правен субјект. Кредитниот референт ги собира сите потребни информации за клиентот, од сметководствени податоци за изминатите три години, договори за соработка со купувачи и добавувачи, имотни листови, фактури, сообраќајни дозволи и други документи што ја потврдуваат сопственоста на имотот што клиентот предлага да се земе како обезбедување за кредитот, во случај ако компанијата западне во криза и нема можност да го врати. Кредитниот референт собира податоци и околу историјата на бизнисот, кој се е вклучен во неговото менаџирање, дали компанијата што е барател на кредитот или нејзиниот сопственик / сопственици има поврзани субјекти, кредитна историја на компанијата и нејзините сопственици, со кои банки соработува во моментот, дали користи други кредитни производи во моментот и од кои институции, под кои услови, доколку има.

Понатаму, се прибираат податоци за секторот на работење на компанијата, се зема предвид и тој ризик, идните планови на компанијата, дали има потпишано договори за следната година, која е намената на кредитот, прибирање фактури или договори за купопродажба за она што е цел на кредитот.

Оттука, може да се заклучи дека без разлика дали кредитобарател е физичко лице или фирма, банката прибира повеќе податоци за клиентот, кои потоа ги

²⁰ Eng. Credit score – интерен рејтинг што се доделува на кредитобарателот врз основ на кој се утврдува неговата способност за враќање на кредитот.

обработува, со цел да се утврди степенот на кредитен ризик на потенцијалниот клиент.

Откако е одобрен кредитот на компанијата, и е исплатен, потребно е да се врши следење на клиентот. По подигнувањето на кредитот, клиентот може да преземе ризични активности што ја намалуваат веројатноста за отплата на долгот. За да се намали овој морален hazard, директорите на финансиските институции мора да се придржуваат до принципите на управување со кредитен ризик, како што се вклучување посебни напишани одредби во договорот за кредит кои го спречуваат клиентот да учествува во ризични активности. Во тој случај се врши следење на активностите на клиентот, со цел да се утврди дали се почитуваат претходно споменатите одредби. Тие се спроведуваат присилно, доколку се утврди дека клиентот не ги почитува.

4.1.2. Долгорочна соработка со клиентите

Важен принцип за ефикасно управување со кредитниот ризик претставува и долгорочната соработка со клиентите. Исто така и преку овој принцип банките можат да дојдат до релевантни информации за клиентите.

Доколку клиентот кој поднел барање за кредит има денарска или девизна сметка во банката, кредитниот референт може да добие многу информации за неговото работење, како за моменталното, така и за претходните години. Преку анализа на трансакциската сметка може да се дојде до информација со кои фирми соработува клиентот, дали земал и дали давал позајмици, колкав е обртот на сметката за определен период, дали сметката била блокирана во изминатиов период и сл. Исто така може да се добие и извештај за бонитет, за солвентност, ликвидност и сл. Доколку потенцијалниот клиент во минатото веќе има користено кредити, тогаш може да се добијат информации и дали редовно ги сервисирал обврските.²¹

²¹ Со воведување на кредитниот регистар банките можат да добијат информација за изложеноста и уредноста на плаќањето на клиентот и во другите банки.

4.1.3. Инструменти за обезбедување

Основна цел на секоја банка и друга финансиска институција е редовното сервисирање на обврските по кредитите од страна на нивните клиенти. Во процесот на одобрување на кредитот, за да го намали ризикот од неговото невраќање, банката од клиентот бара да понуди одредено обезбедување.

Оние кредити кои имаат обезбедување се нарекува дека се обезбедени кредити. Обезбедувањето на кредитот ги намалува последиците доколку дојде до негово невраќање. Во случај клиентот да западне во финансиска криза и да не биде во можност понатаму да ги сервисира обврските за кредитот, банката може да го активира обезбедувањето, така што би го продала и со тоа би ја покрила главнината и каматата или барем дел од долгот.

Инструментите за обезбедување на кредитот имаат значајна улога во управувањето со кредитниот ризик. Постојат различни видови обезбедување, почнувајќи од меница и менична изјава, подвижни предмети (опрема, транспортни средства), станбени и деловни објекти, градежно земјиште и др.

4.1.4 Компензациско салдо

Еден посебен облик на осигурување при одобрување на комерцијални кредити е компензациското салдо. При одобрувањето на кредитот кредитобарателот е должен во банката од каде што го бара кредитот да го префрли целиот свој платен промет, било да е домашен или странски. Тоа значи дека компензациското салдо ѝ овозможува на банката да го контролира клиентот, а на тој начин го контролира и кредитниот ризик. Со барањето клиентот да го префрли и домашниот и странскиот платен промет во банката, банката ќе има целосен увид во работењето на клиентот и на тој начин ќе располага со многу информации за финансиската состојба на клиентот. Фирма на која ѝ е одобрен кредит мора во секое време да има одреден износ на средства на својата трансакциска сметка.

На пример, доколку на сметката на клиентот се забележи постојана промена на салдото во подолг временски период, тоа е знак дека клиентот можеби

вложува во ризични активности. Секоја позначајна промена во платниот промет може да биде знак дека некои работи треба детално да се испитаат.

Оттука, може да се заклучи дека во управувањето со кредитниот ризик голема улога има и компензациското салдо, кое ѝ олеснува на банката во квалитетното следење на клиентот.

4.1.5. Рационализација на кредитите

Друг начин на успешно решавање на проблемот со негативна селекција и морален hazard е и кредитното рационирање.²² Кредитното рационализирање се однесува на одобрувањето или неодобрувањето на одреден износ кредит од страна на банката, независно од побарувањето на кредитобарателот. Понекогаш кредиторите го одбиваат барањето за кредит, дури и кога клиентите се подготвени да платат и повисока каматна стапка.

Кредитното рационирање има два облика. Првиот облик се однесува на тоа дека иако клиентот е подготвен да плати дури и повисока стапка за посакуваниот кредит, банката одбива истиот да го одобри. Другиот облик се однесува на тоа кога банката сака да одобри кредит на клиент, но износот што го одобрува е помал од тој што го барал клиентот.

Физички лица и правни субјекти со најризични инвестиции и проекти се клиенти кои се подготвени да платат повисоки каматни стапки. Доколку клиентот учествува во високоризична инвестиција и успее, тој може да се збогати. Меѓутоа, банките не сакаат да одобруваат такви кредити, токму поради тоа што инвестицискиот ризик е многу голем. Поголема е веројатноста клиентот да не успее во својот проект и да не биде во можност да го врати кредитот. Наплатата на повисока каматна стапка само го вложува проблемот на негативна селекција, односно ја зголемува веројатноста банката да позајмува средства на високоризични клиенти. Од таа причина, банките не сакаат да одобруваат вакви кредити. Наместо тоа, тие учествуваат во првиот облик на кредитно рационирање и го одбиваат кредитот.

²²Engl. Credit rationing

4.2. Политика и принципи за управување со кредитниот ризик

Главниот извор на проблеми со кои се соочуваат банките е изложеноста на кредитен ризик. Една од најважните компоненти која е од суштинско значење за долгорочниот успех на која било банкарска организација претставува ефикасното управување со кредитниот ризик.

Сите банки треба да имаат детална политика и процедури за управување со кредитниот ризик. Политиката и процедурите се содржани во прирачници за работа, кои им се достапни на сите вработени во банката. Политиката и процедурите поврзани со кредитниот ризик треба постојано да бидат ажурирани и прилагодени на потребите на банката. Секторот за кредитни ризици е одговорен да води сметка кредитната политика и процедурите да бидат добро формулирани, редовно ажурирани, достапни и на вистински начин разбрани од вработените.²³

За да се постигне успешно управување со кредитниот ризик, најчесто банките имаат на располагање три вида политики за управување со кредитниот ризик и тоа:²⁴

- политика насочена кон ограничување или намалување на кредитниот ризик;
- политика на резервации за кредити;
- политика на класификација на средства.

Политиката насочена кон ограничување или намалување на кредитниот ризик е составена од неколку мерки, како што се: политика за концентрација и голема изложеност, соодветна диверсификација и политика на позајмување на поврзани страни.

Политиката на резервации за кредити се однесува на потенцијалните загуби или одржување на резерви за подмирување на очекуваните загуби. Овие

²³ НБРМ, „Одлука за управување со ризиците“, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 17/08, 31/09 и 91/11

²⁴ Greuning H. Brajovic Bratanovic (2006): Analiza I upravljanje bankovnim rizicima, Mate, Zagreb

начела бараат периодична проверка на наплатата на кредитното портфолио кое всушност ја изложува банката на кредитен ризик.

Политиката на класификација на средства претставува процес со помош на кој на средствата им се одредува степен на кредитен ризик, кој се определува според веројатноста дека обврските ќе бидат сервисирани и долгот ликвидиран, согласно условите на договорот.²⁵

Во зависност од природата и сложеноста на кредитните активности на секоја банка, како основни принципи за управување со кредитниот ризик се истакнуваат следните:²⁶

- принцип на формирање на соодветно опкружување за управување со кредитниот ризик;
- принцип за примена на соодветна процедура за одобрување на кредити;
- принцип на адекватен процес на мерење и следење на кредитните пласмани;
- принцип на обезбедување на соодветна контрола на кредитниот ризик; и
- принцип за утврдување на улогата на супервизорите.

Во секоја банка принципите за управување со кредитниот ризик се разликуваат, но во нивното управување треба да бидат вклучени сите пет принципи.

Банките и другите финансиски институции треба да имаат одобрени постапки за следење на наплатата на главнината, каматата и останатите надоместоци во согласност со договорените услови во договорот. Исто така, треба да се донесат одредени видови механизми поврзани за прашањето со сомнителните и спорните побарувања, како механизам за активирање на правата на доверителите во случај на остварување загуби од кредитите.

²⁵ Виолета М., (2010), „Управување со кредитниот ризик во комерцијалното банкарство“ Центар за банкарство и финансии, Скопје

²⁶ Basle Committee on banking Supervision “Principles for the Management of Credit Risk“, Basle, September 2000

5. Финансиската анализа на компаниите како основа за управување со кредитниот ризик во банките

При склучување на кредитните работи, банките се должни да извршат проверка на кредитната способност на кредитобарателот, односно да ја утврдат можноста за враќање на кредитот.

Оценката на кредитната способност зазема централно место во кредитниот процес, како и во кредитните политики на банките, бидејќи од степенот на оценетата кредитоспособност во голем дел ќе зависи и квалитетот на кредитното побарување, односно квалитетот на кредитното портфолио на банката.

Кредитната анализа е постапка со која се проценува кредитната способност на кредитобарателот. Анализата на кредитната способност на претпријатието има за цел, пред склучувањето на договорот за кредит, банката да може со приближна точност да ја утврди можноста и подготвеноста на барателот на кредит, истиот да го отплаќа во согласност со договорените услови.

Значи, кредитната анализа или процесот на утврдување на кредитната способност се сведува на проценка на деловната способност на должникот да го отплаќа кредитот во согласност со договорените услови и динамика.

5.1. Анализа на бонитетот и кредитната состојба на компаниите

Заради објективно согледување на финансиската состојба и успешноста на компаниите, неопходно е да се направи финансиска анализа. Со финансиската анализа се утврдуваат функционалните односи помеѓу ставките од билансот на состојба и билансот на успех на компаниите, кои се јавуваат како кредитобаратели.

Основна цел на финансиската анализа е да се согледаат слабостите кои можат да доведат до финансиски проблеми на компанијата во иднина и преземање адекватни мерки за нивно отстранување. Финансиската анализа треба да даде одговор на следните прашања:

- Каква е ликвидноста на компанијата?
- Кои се изворите за финансирање на инвестициите?
- Дали компанијата остварува доволен износ на добивка?
- Дали акционерите примаат доволен износ на средства по основ на сопственост и слично.

Појдовна основа за секоја финансиска анализа претставуваат билансот на состојба, билансот на успех и извештајот за парични текови, како основни финансиски извештаи.

Билансот на состојба претставува систематичен приказ на состојбата на средствата и изворите на средствата на компанијата на определен ден. Во согласност со законските прописи, претпријатијата се обврзани да изработат биланс на состојбата на крајот на годината, т. е. со датум 31 декември, како дел од годишната сметка. Покрај тоа, билансот на состојба се изработува и во посебни ситуации, како спојување или раздвојување на компанијата, при стечај или ликвидација, но и секогаш кога за тоа ќе се укаже потреба.

Како основна сметководствена равенка за билансот на состојба се истакнува следната:

$$\text{Актива} = \text{Пасива}$$

$$\text{Средства} = \text{Обврски} + \text{Сопствен капитал}$$

Како значајни карактеристики на билансот на состојба на компаниите можат да се наведат следниве: ²⁷

1) Билансот на состојба е статички преглед, што значи дека ја набљудува компанијата во даден момент.

2) Билансот на состојба е кумулатитивен преглед, што значи дека прикажаната состојба на средствата и изворите во него се резултат на сите активности преземени во компанијата од нејзиното основање до денот на составување на билансот.

²⁷ „Финансиски менаџмент“ – проф. д-р Сашо Арсов

3) Позициите се искажуваат според набавната вредност. Вредностите на ставките во билансот на состојба се искажуваат според нивниот износ при набавката на средството или склучувањето на договорот.

Во билансот на состојба на компаниите средствата во **активата** се систематизираат според нивната намена и според степенот на ликвидноста.

Основните карактеристики на активата (средствата), согласно со Меѓународните сметководствени стандарди, се следните:

- Средствата се ресурси кои имаат потенцијал да генерираат идни готовински приливи или да ги намалат идните готовински одливи;
- Набавени се во претходни трансакции;
- Можат да бидат проценети со задоволителна прецизност.

Изворите на средствата во **пасивата** се систематизираат според нивното потекло и според рочноста. Како основни карактеристики на пасивата (обврските) се истакнуваат следниве:

- Обврските претставуваат резултат на веќе реализирани трансакции;
- Се очекува да доведат до идни готовински одливи или да ги намалат идните готовински приливи на компанијата;
- Не можат да се избегнат.

Билансот на успех претставува извештај за финансиските резултати од работењето на компанијата што се остварени во одреден временски период, обично една година. Билансот на успех се одликува со тоа што го покажува финансискиот резултат на компанијата за одреден временски период, ги покажува трошоците и ефектите, односно резултатот од нив, во изминатиот период и поради тоа билансот на успех упатува на минатото.²⁸

За разлика од билансот на состојба, билансот на успех се изработува во определен ден, но се однесува на некој изминат период и го следи концептот

²⁸ Слободан Марковски, Блажо Недев, „Сметководство на менаџментот“ – второ издание, Економски факултет, Скопје, 2003.

на тек. Како основна сметководствена равенка за билансот на успех се истакнува следната:

$$\text{Приходи} = \text{Расходи} + \text{Добивка}$$

Или

$$\text{Приходи} + \text{Загуба} = \text{Расходи}$$

Извештајот за готовински текови претставува изведен финансиски извештај, затоа што настанува со прераспоредување на позициите од билансот на состојба и билансот на успех.

Целта на извештајот за готовински текови е да ја утврди разликата помеѓу нето добивката од билансот на успех и нето готовинскиот тек од оперативни активности од извештајот за готовински текови, односно да утврди дали основната дејност на компанијата е профитабилна (нето добивката е индикатор за успешноста) и дали таа дејност може да произведе готовина (нето готовинскиот тек од оперативни активности е индикатор за создавањето на готовина).

Извештајот за паричните текови дава одговор на следните прашања:

- Каде се насочува профитот?
- Зошто дивидендите не се поголеми?
- Зошто се користени позајмени извори на средства?
- Како се финансирани инвестициите?

Извештајот за парични текови претставува приказ на паричните приливи и одливи во пресметковниот период, врз основа на оперативните, инвестициските и финансиските активности. Паричните текови кои се прикажуваат во овој извештај се однесуваат на одреден временски период, па затоа овој извештај се третира како периодичен извештај.

5.2. Фактори кои влијаат на кредитната способност на компанијата

За да се направи квалитетна кредитна анализа, кредитниот аналитичар мора да има квалитетни финансиски извештаи и информации. Информативната основа за анализа на кредитната способност на една компанија ја чинат билансот на состојба и билансот на успех, тековните резултати, интерни и екстерни анализи и др. Важен услов за квалитетна кредитна анализа е правилното расчленување на билансните податоци, што во голема мерка зависи од контната рамка пропишана од страна на државата во која дадената компанија ја извршува дејноста.

Како корисни информации (покрај интерните податоци кои се добиваат од финансиските извештаи) може да се добијат и од посетата на компанијата и интервјуто со кредитобарателот, како и од екстерни извештаи кои ги прават независни кредитни друштва и агенции.²⁹

При донесување одлука за одобрување кредит од страна на банките за потребите на кредитната анализа, најчесто се користат следните 5 фактори :³⁰

1. карактерот на кредитобарателот,
2. капиталот на кредитобарателот,
3. капацитетот на кредитобарателот,
4. колатерал-обезбедување и
5. услови на работењето.

Следи кратко објаснување на овие т.н. 5 С за оценка на кредитната способност на кредитобарателите.

²⁹ Една од најпознатите кредитни агенции во САД е Dun & Bradstreet (D & B) кои својата работа ја базираат на надворешни извештаи и сопствени податоци за преку три милиони компании од САД и Канада.

³⁰ Krstić B., Bankarstvo, Ekonomski fakultet Niš, 2007

5.2.1. Карактерот на кредитобарателот

Прв чекор во оценувањето на кредитната способност претставува анализата на карактерот на кредитобарателот. Оваа анализа опфаќа прибирање, обработка и валоризација на основните информации за кредитобарателот. Информациите за кредитобарателот се добиваат преку интервјуто што кредитниот референт го води со менаџментот на компанијата и нејзините најважни деловни партнери.

Доколку под поимот карактер се подразбира и правниот статус на кредитобарателот, тогаш се анализира и сопственичкиот однос на компанијата и односите на компанијата и окружувањето.³¹

Утврдувањето на карактерот, како фактор на анализа на кредитната способност на кредитобарателот, има две димензии и тоа:

1. утврдување на целта и веродостојноста на декларираната намена на бараниот кредит и
2. испитување на персоналните карактеристики на лицето или менаџментот на компанијата барател на кредит.

Утврдувањето на намената и целта за која се бара кредитот, претставува првата проверка што ја прави кредитниот аналитичар по добивањето на кредитното барање. Доколку клиентот нема образложување за целта на кредитот, кредитниот аналитичар може да му помогне во таа насока за појасно дефинирање на потребите за кредитирање. Дури откако ќе се утврди целта и намената на кредитот, се проверува дали таквиот кредит е во рамките на кредитната политика на банката. Кредитниот аналитичар треба да ја утврди реалната намена на кредитот, пред сè за да биде сигурен дека позајмените средства би носеле доволно приливи за да се остваруваат навремени отплати на кредитот. Така, на пример, би било целосно погрешно ако се бара долгорочен кредит за подобрување на ликвидноста на компанијата. Во тој случај, едно од можните сценарија на анализата би било утврдување на

³¹ Прашањето за сопственичката структура е особено важно ако се имаат предвид кредитните лимити за капитално поврзани прави лица.

реалниот обртен капитал и циклусот на трансформирање на краткорочните средства во парични средства и краткорочните обврски во реални издатоци.

Карактерот на кредитобарателот може да се анализира од аспект на:

1. Карактерот на кредитобарателот во однос на неговите лични карактеристики, деловен углед и финансиска дисциплина, што историски гледано ја покажал и
2. Карактерните особини на менаџментот на компанијата кредитобарател.

Врз основа на податоците добиени од официјалните извори на самиот кредитобарател, како и преку интервјуата со менаџментот на компанијата и интервјуата со најважните деловни партнери, кредитниот аналитичар ја дополнува својата база на податоци, потребна за оценка на карактерот на потенцијалниот клиент. На тој начин кредитниот аналитичар може да обезбеди доволно податоци за да ги процени:

а) можноста на менаџментот да креира деловна политика на компанијата која е прифатлива за банката како кредитор;

б) ефикасноста на управувањето со компанијата и нејзиното разграничување на надлежностите по нивоа на управување, како и можноста на менаџментот да води ефикасна развојна политика на компанијата кредитобарател.

5.2.2. Капиталот на кредитобарателот

Капиталот на компанијата, како индикатор на кредитниот ризик, може да се дефинира како трајно вложени средства на основачите и акционерите, со можност за вклучување на долгорочни заеми.³²

Големината на капиталот дава определена сигурност на кредитниот аналитичар дека кредитот ќе биде вратен во договорените рокови. Меѓутоа, кога се зборува за големината и јачината на капиталот, потребно е да се анализира дали големината на капиталот е соодветна на моменталното ниво

³² Krstić B., Bankarstvo, Ekonomski fakultet Niš, 2007

на работење на кредитобарателот. Оттука, може да се каже дека капиталот може да се анализира во однос на:³³

- вкупниот долг на компанијата кредитобарател,
- вкупната пасива,
- вкупната актива,
- вкупниот долгорочен имот,
- нето-добивката
- паричниот тек.

Оваа анализа на капиталот треба да се дополни со анализата на структурата на сопственоста, со цел да се утврдат главните сопственици и нивната капитална поврзаност.

Исто така, во рамките на анализата на капиталот, потребно е да се направи анализа и проценка на долгорочните и краткорочните средства, како што се: опрема, земјиште, згради, залихи и побарувања.

Капиталот во традиционалното банкарство се сметал за најважно средство за обезбедување од ризичните кредити. Денес, сè повеќе внимание се посветува на анализата на профитабилноста на претпријатието. Колку што е подолг рокот во кој кредитот се користи и се отплаќа, тогаш факторот капитал има поголем значење.

Капиталот на компанијата може да се разгледува како збир на нејзините ресурси, кои претставуваат дел од нејзината актива (имот, залихи, побарувања, парични средства и др.), но и човечки ресурси. Имено, се поаѓа од фактот дека сознанијата за имотната состојба треба да се надополнат со сознанија за умешноста на кадарот што го води работењето на компанијата, со цел таа да оствари готовински тек во обем доволен за намирување на сите обврски, вклучувајќи ја и отплатата на кредитите. Тоа го подразбира следново:

- Анализа на финансиските извештаи кои ги доставува комитентот, а се однесуваат на билансот на состојба, билансот на успех и извештајот за готовински текови; и

³³ Blazok M. „Uloga interne revizije u kontroli bankovnog rizika“, Ekonomski fakultet Zagreb, 2001. str. 33.

- а) Избор и примена на финансиските показатели за оценка на финансиската состојба и успешноста на комитентот, како и анализа на човечкиот фактор, односно менаџерската структура на комитентот.

Капиталот на компанијата е еден од најважните показатели за заштита и сигурност на доверителите.

5.2.3. Капацитетот на кредитобарателот

Капацитетот на кредитобарателот претставува важен фактор за одредување на кредитната способност на компанијата. Постојат производствен и финансиски капацитет. Производствениот капацитет влијае на кредитната способност на компанијата, затоа што тој е една од детерминантите на финансискиот капацитет. Во нормални услови, банката се интересира дали компанијата може да оствари приход кој би бил доволен за уредно сервисирање на обврските по кредитот, а притоа да не се наруши тековното работење. Обврските по кредитот може да се сервисираат од:³⁴

- добивката,
- приходи остварени од продажба на актива,
- приходи остварени од продажба на акции,
- средства добиени од други кредитори.

При анализата на финансискиот капацитет, кредитните аналитичари вниманието го насочуваат кон добивката од редовното работење на компанијата и евентуално од продажбата на имотот кој го поседува. Имено, продажбата на определен имот за отплата на кредитот може да се смета за вонредна и еднократна мерка за подобрување на капацитетот на кредитобарателот, но без промени во вкупната актива на компанијата и со ризик да се изгуби од деловниот углед на кредитобарателот. За таа цел, кредитниот аналитичар најчесто врши анализа на очекуваниот готовински прилив за договорениот период на отплата на кредитот.

³⁴ Jakovcević D. Upravljanje kreditnim rizikom u hrvatskom bankarstvu, 2000 god, str. 118.

5.2.4. Колатерал-обезбедување

Колатерал претставува имот којшто е договорен со банката (понуден од страна на кредитобарателот) како средство за обезбедување по кредитот. Колатералот во кредитното работење на банката ја има следнава улога:

- Зајакнување на капиталот и финансиските показатели на кредитобарателот;
- Осигурување за ризиците на работењето на кредитобарателот во иднина;
- Ублажување на последиците од кредитниот ризик за банката.

Постојат два пристапа за покриеност на одобрените кредити.

1. Според едниот пристап банката бара соодветен колатерал за дадениот кредит, со тоа што има право да го наплати кредитот со продажба на колатералот доколку должникот не го врати кредитот во договорениот рок.
2. Другиот пристап се заснова на тоа банката да не бара реално покритеие за одобриениот кредит, туку отплатата на кредитот е заснована на прифатената проекција на паричните текови.

Така, на некои компании банките им одобруваат кредити врз основа на реално покритеие (**asset companies**), додека други компании не мора да го имаат (**cash-flow companies**). Големите компании со највисок рејтинг, најчесто (зависно од износот и рокот на кредитот) добиваат непокриени банкарски кредити (**unsecured loans**), за разлика од помалите и понови компании. Долгорочните кредити обично мораат да имаат реално покритеие поради поголемиот ризик, за разлика од краткорочните кредити.

Колатералот ги намалува последиците од негативна селекција, затоа што ја намалува загубата на банката доколку обврските не се намират. Во случај на неплаќање на долгот, банката може да го продаде колатералот и добиените средства да ги искористи за покривање на обврската на кредитобарателот.

Во современите услови на работење, еден вид колатерал претставува и т.н. компензациско салдо, за кое подетално стана збор претходно во овој труд. Тоа

значи дека компанијата која зема кредит мора да држи на својата сметка во банката одредена сума парични средства. Компензациското салдо ја зголемува веројатноста за отплата на долгот и ѝ помага на банката да го следи работењето на кредитобарателот.

5.2.5. Услови на работењето

Збирот од економските услови во кои работи една компанија се нарекува конјуктура. Влијанието на конјunkturата врз работењето на компаниите е екстерна варијабла на која нивниот менаџмент не може да влијае.

Затоа, во анализата на кредитната способност прво се анализира состојбата на пазарните инпути и аутпути на компанијата, па потоа постапките на прилагодување на компанијата на промената на конјunkturата. Тоа дејство може да биде толку големо, што кредитната способност на компанијата може радикално да се промени во краток рок.

При анализа на конјunkturата прво треба:

- Да се оцени состојбата и општите трендови на конјunkturните промени, со цел поставување на дијагноза за видот и причинителот за постоечките и потенцијални нарушувања во работењето на компанијата;
- Да се анализира состојбата и перспективата на конјunkturните промени во секторот на работење на компанијата;
- Да се има предвид дека опфатноста во анализата на конјunkturата зависи од рокот на враќање на кредитот.

Ако кредитот е краткорочен реално е да се очекува дека нема да се случат радикални промени, односно нема значајно да се промени финансискиот капацитет на компанијата. Во поново време, со анализата на конјunkturата се опфатени и промените во развојот на производствената технологија.

5.2.6. Контрола

Последниот чекор во проценката на кредитната способност на клиентот е контролата. Се работи за согледување на законските регулативи, кои би можеле да влијаат на положбата на клиентот и во текот на отплатата на кредитот да го променат неговиот бонитет. Освен тоа, контролата во проценката на кредитната способност на клиентот подразбира формална проверка на сите претходни процедури, со цел анализа на конзистентноста на кредитните барања и пишаните начела на кредитната политика на банката. Потребно е да се изврши преглед на законската регулатива за да се утврди на кој начин таа би можела да влијае врз финансиската состојба на кредитобарателот.

За класичната кредитна анализа карактеристично е што без разлика на обемот на информации што ги користи и софистицираните алатки што ги применува, таа се спроведува за секој клиент (или група сродни клиенти) посебно и кредитните одлуки се базирани на субјективна проценка на кредитниот аналитичар. Имено, без разлика што голем број финансиски показатели можат да покажат дека кредитобарателот е способен да го врати кредитот, кредитниот аналитичар може да земе предвид определени квалитативни информации, кои можат да доведат до крајна одлука – кредитот да не се одобри и обратно.

Исто така, важно е кои сè показатели кредитниот аналитичар ќе ги земе предвид и на кои показатели или група на показатели ќе им даде предност во конечната проценка на кредитоспособноста на клиентот и ризикот кој банката би го преземала со донесување на одлука за одобрување на кредитот.

5.3. Методи за анализа на кредитната способност на компаниите

5.3.1 Финансиска рацио анализа

Во практиката најчесто користена анализа на кредитната способност на компаниите претставува финансиската рацио анализа или анализата со примена на финансиските показатели. Овој тип анализа претставува најкомплексен пристап во утврдување на кредитната способност на компаниите, затоа што најдиректно укажува на нивната способност за отплата на договорените кредитни обврски, степенот на ефикасно работење и користење на ресурсите, нивото на оперативно користење на расположливите средства, способноста за партиципација и самофинансирање, односно од нив може да се согледаат целокупните деловни перформанси на компанијата, од кои зависи способноста за отплата на обврските.³⁵

Во основа, финансиската анализа претставува рацио анализа. За да се изработи квалитетна и веродостојна анализа за работењето на една компанија, потребно е да се обезбедат веродостојни податоци, односно потребно е книговодствените податоци за работењето на компанијата да бидат составени и презентирани согласно важечките прописи и сметководствени стандарди, и да бидат исправни и објективни.

Исто така, сметководствените податоци мора да бидат еднообразни, со конзистентна примена на сметководствените политики, односно постапките за добивање на податоците за работењето на компанијата однапред да бидат одредени и да не се менуваат во зависност од моменталните потреби на компанијата.

Треба да се нагласи и тоа дека рацио анализата е поволна за мали и средни претпријатија, но не е многу поволна за мултинационални компании. Тешко е да се генерализира дали некое рацио е „добро“ или „лошо“, со оглед што тоа зависи од видот на претпријатието и гранката во која работи.

³⁵ Kastratović M., *Finansijski menadžment*, Viša ekonomska škola, Valjevo, 2005

Рацио анализата се заснова на податоци од билансот на состојба и билансот на успех. Токму тој однос помеѓу билансните позиции, изразен преку математички формули, се нарекува рацио. Кои и колку видови коефициенти (рација) ќе се користат, зависи од аналитичарот, методологијата што се применува, како и од видот на бизнисот со кој се занимава анализираната шкомпанија.

Во групата на рацио анализата влегуваат следните анализи :

- анализа на ликвидноста на компанијата;
- анализа на ефикасноста во користењето (обртот) на средствата;
- анализа на профитабилноста (рентабилноста); и
- анализа на финансиската структура (задолженоста).

Во продолжение се презентирани најчесто користените финансиски показатели од наведените групи показатели за анализа на финансиската состојба и успешноста на компаниите.

5.3.1.1. Анализа на ликвидноста на компанијата

Ликвидноста се дефинира како способност на компанијата да врши плаќање на финансиските обврски во целост и навреме, и при тоа да го одржи потребниот обем и структура на обртни средства за извршување на тековните операции, како и добар кредитен бонитет. Одржувањето на ликвидноста значи барање наметнато на компанијата однадвор, односно ликвидната компанија нуди поголема гаранција дека нејзините финансиски обврски ќе се исполнат во целост и навреме. Обезбедувањето на безусловна способност за плаќање на компанијата претпоставува формирање и одржување резерви на ликвидност (во форма на готовина или останати средства), на ниво што ја гарантира ликвидноста.

Рацио анализата на ликвидноста треба да обезбеди информации за одговор на прашањето дали компанијата располага со доволно парични средства за да може да одговори на обврските што доспеваат. За тестирање на тековната

ликвидност на компаниите обично се користат два карактеристични односи на ставките од билансот на состојба, од кои се изведуваат два показатели:

- показател (рацио) на општа (тековна) ликвидност; и
- рацио на брза ликвидност.

а) Рациото на општа ликвидност се добива со ставање во сооднос на вкупните тековни средства и тековните обврски на компанијата и покажува со колку денари тековни средства се покрива секој денар од краткорочните обврски на компанијата. Овој показател е индикатор за заштитата на интересите на краткорочните доверители на компанијата, од чија гледна точка е посакувано степенот на покриеност на краткорочните обврски да биде што поголем, бидејќи со тоа нивните побарувања се оптоварени пропорционално со помал ризик од ненаплатливост.

Стапката на тековната или општа ликвидност се смета за грубо тестирање на ликвидноста на компанијата, бидејќи сите тековни средства (готовина, побарувања и залихи) се идентификуваат со ликвидни средства, што не е секогаш случај.

Тековни средства

Рацио на општа ликвидност = _____

Тековни обврски

б) Рациото на намалена (брза) ликвидност се заснова на поделбата на вкупниот обртен имот на компанијата на две категории и тоа:³⁶

- ликвидни средства (делот на обртниот имот кој веднаш или во релативно краток рок, може да се употреби за исплата на краткорочните обврски, како што се готовината, краткорочните побарувања и пласманот во краткорочни хартии од вредност);
- помалку ликвидни средства (делот од тековните средства кој обично бара малку повеќе време за да се претвори во пари, како што се

³⁶ Stančić, P. „Upravljanje ključnim aspektima transformacije preduzeća“, Ekonomski fakultet Kragujevac, 1999

залихите и однапред платените трошоци). Ставањето во сооднос на ликвидниот обртен имот (вкупните тековни средства намалени за вредноста на залихите) и краткорочните обврски на компанијата, се добива значително поригорозен тест на ликвидноста во споредба со рациото на општа ликвидност, а се среќава под називот рацио на редуцирана (ригорозна) ликвидност (Acid test, Quick ratio).

Тековни средства – залихи

$$\text{Рацио на редуцирана ликвидност} = \frac{\text{Тековни средства – залихи}}{\text{Тековни обврски}}$$

5.3.1.2. *Анализа на ефикасноста во користењето на средствата*

Анализата за користењето на средствата на компанијата, познати како показатели за обртот, се користи за проценка на добивката од различните облици на средства, како што се залихите или побарувањата, или пак за проценка на користа од вкупните средства на компанијата.

Анализата за користење на средствата на компанијата е значајна за аналитичарот од причина што е посебно значајно да се открие структурата на вкупните средства на компанијата, од аспект на степенот на застапеност на помалку или повеќе ликвидни средства. Ефикасноста на користењето на средствата на компанијата се изразува преку остварениот обем на активност со дадена големина на средства, така што поголемиот обем значи и поголем обрт и обратно. Притоа, обртот може да се пресметува за вкупните средства со кои располага компанијата, или пак за одделни групи средства.

Показателот за обрт на вкупните средства ја покажува општата ефикасност од користењето на вкупните средства на компанијата и се пресметува со равенството:

Продажба (вкупни приходи)

$$\text{Обрт на вкупни средства} = \frac{\text{Продажба (вкупни приходи)}}{\text{Вкупни средства}}$$

Во именителот се внесува просечната вредност на средствата во текот на годината, односно просекот на средствата од почетокот и крајот на периодот.

Добиениот показател ги покажува остварените приходи од продажба од секој денар средства со кои располага компанијата. Сам за себе овој показател не покажува речиси ништо, освен фактот дека треба да се настојува тој да биде што повисок. За целосна анализа, овој показател треба да се споредува во текот на повеќе години или со истиот показател за останатите компании од истата дејност на која ѝ припаѓа компанијата.

Показателот за обрт на залихите покажува колку брзо компанијата ги користи залихите во создавањето готови производи и услуги за продажба:³⁷

Трошоци на продадени производи

$$\text{Обрт на залихите} = \frac{\text{Трошоци на продадени производи}}{\text{Залихи (просечни)}}$$

Овој показател го покажува бројот обрти на залихите во текот на една година. Тоа значи дека се инвестира готовина во залихите, се произведуваат готови производи и услуги, кои потоа се продаваат толку пати колку што изнесува показателот за обртот на залихите.

Врз основа на показателот за обрт на залихите може да се пресмета и просечниот период на врзување на средствата во залихи, на следниов начин:

³⁷ д-р Оливера Ѓорѓиева-Трајковска, Финансиската анализа како методолошки инструмент за оценка на финансиската стабилност и успешност на компаниите

Денови на врзување во залихи = _____

Показател за обрт на залихи

Кога се анализира просечниот број денови во кои средствата на компанијата се врзани во различни облици залихи, треба да се земе предвид природата на дејноста и процесот на работа на компанијата.

На истиот начин како обртот на залихите, може да се процени и управувањето на компанијата со побарувањата од купувачите и нејзината кредитна политика. Показателот за обртот на побарувањата ја покажува ефикасноста на користењето на кредитите што компанијата им ги има одобрено на своите клиенти. Целта на одобрувањето на ваквите кредити е зголемување на продажбата, додека недостаток претставува можноста од неизвршување на кредитните обврски од страна на клиентите, навреме и во целост. Користа што се остварува од продажба на стоки на кредит ја претставува т.н. нето продажба на кредит (net credit sales), која е еднаква на вкупната продажба на кредит, минус сите враќања од купувачите и сите рефундирања на средства.

Продажба (Приходи)

Обрт на побарувањата од купувачите = _____

Побарувања од купувачите

Овој показател го покажува бројот на циклуси во текот на една година, кои започнуваат со продажба на стоки на кредит, а завршуваат со нивна наплата, поточно колку пати средствата на компанијата кои се врзани во побарувања се трансформираат во парични средства во текот на годината. Како дополнување на овој показател се користи и показателот кој го покажува просечниот период на наплата на побарувањата од купувачите:

Побарувања од купувачи

Просечен период на наплата = _____

Просечна дневна продажба

Пресметаниот показател на овој начин покажува колку денови во просек се потребни за наплата на продадените стоки на купувачите на кредит. Покрај споредбата со останатите компании од истиот сектор, овој показател треба да се спореди и со показателот за исплата на обврските, како дел од кредитната политика на компанијата.

Претходно изложените показатели за обрт на залихите и побарувањата од купувачите ги објаснуваат ефектите од обртот само на овие специфични средства. За добивање генерална слика за продуктивноста на компанијата, се врши споредба на вредноста на продажбата која се остварува во текот на одреден период со вкупните средства кои придонесуваат за нејзино остварување. Овде спаѓа показателот за обрт на вкупните средства, кој покажува колку пати во текот на годината вкупните средства на компанијата се претвораат во продажба:

$$\text{Обрт на вкупните средства} = \frac{\text{Приходи од продажба}}{\text{Вкупни средства}}$$

Показателот за обртот на постојаните (основни) средства претставува однос помеѓу вредноста на продажбата и вредноста на основните средства со кои располага компанијата:

$$\text{Обрт на постојани средства} = \frac{\text{Приходи од продажба}}{\text{Вредност на постојани средства}}$$

Доколку овој показател изнесува на пример 2, тој покажува дека на секој денар вложен во постојани средства со кои располага, компанијата генерирала два денара приходи од продажба на добра и услуги.

Во однос на користењето на средствата на компанијата, овие показатели не даваат информации за:

- бројот на неостварените продажби поради строгите услови на кредитирање на купувачите;
- вредноста на продажбата на кредит која е ненаплатива;
- кои средства придонесуваат најмногу за остварениот вкупен обрт на компанијата.

Како и кај останатите показатели за работењето на компаниите, и пресметаните показатели за користењето на средствата треба да се споредат со просечните показатели кои го дефинираат нивното прифатливо ниво, како и со истите показатели кај останатите компании од истата индустрија или гранка.

5.3.1.3. Анализа на профитабилноста

Финансиските показатели за анализа на профитабилност ја претставуваат способноста на компаниите за генерирање на профит.

Секој остварен приход од страна на компанијата претставува зголемување на средствата (активата) или намалување на обврските (пасивата), додека пак, расходите претставуваат намалување на средствата и зголемување на обврските. Приходите или расходите (добивката или загубата) произлегуваат од ангажирањето на средства и изворите на финансирање од страна на компанијата. Во зависност од ефикасноста во користењето на средствата, деловните субјекти остваруваат добивка или загуба.

Профитабилноста (или рентабилноста) е економско начело со чија примена се постигнува работење во коешто со помалку ангажирани средства се остварува поголема добивка. За да работи рентабилно деловниот субјект е потребно со што помали трошоци да го извршува својот производствен процес. Затоа, показателите за постигнатата профитабилност се од особена важност, бидејќи му овозможуваат на менаџментот на компанијата преземање на соодветни мерки за рационализација на трошоците, посебно на општите трошоци и трошоците на продажба.

Показателите на профитабилноста претставуваат релативни односи на две позиции, каде што во броителот се наоѓа добивката, а во именителот некоја

форма на средства на компанијата. Оттука, може да се каже дека постојат неколку битни показатели на профитабилноста, од кои како најзначајни се јавуваат:³⁸

1. бруто профитна маржа;
2. оперативна профитна маржа;
3. нето профитна маржа;
4. стапка на принос на вкупни средства (Return of Assets - ROA);
5. стапка на принос на сопствен капитал (Return of Equity – ROE);
6. стапка на нето добивка.

Како најчести математички формули кои се користат за пресметка на наведените финансиски показатели за анализа на профитабилноста на работењето на компаниите се истакнуваат следните: ³⁹

$$\begin{aligned} & \text{Приходи од продажба} - \text{Трошоци на продадени} \\ & \text{производи} \\ \text{Бруто профитна маржа} &= \frac{\text{Приходи од продажба} - \text{Трошоци на продадени производи}}{\text{Приходи од продажба}} = \\ & \frac{\text{Бруто добивка}}{\text{Приходи од продажба}} \end{aligned}$$

³⁸ д-р Оливера Ѓорѓиева-Трајковска, Финансиската анализа како методолошки инструмент за оценка на финансиската стабилност и успешност на компаниите

³⁹ Ѓорѓиева-Трајковска, Оливера; Колева, Благица, Анализа на финансиски извештаи, 2017, УГД, Штип

Оперативна добивка

Оперативна профитна маржа = _____

Приходи од продажба

Нето добивка

Нето профитна маржа = _____

Приходи од продажба

Добивка

Стапка на принос на вкупни средства = _____

Просечни вкупни средства

Нето добивка

Стапка на принос на сопствен капитал = _____

Просечен сопствен капитал

Добивка

Стапка на нето добивка = _____

Приходи од продажба

При анализата на финансиските извештаи на компаниите од страна на финансиските институции, многу често користена големина е EBITDA (Earnings before interest, taxes, depreciation and amortization), која се пресметува со следното равенство:⁴⁰

⁴⁰ д-р Оливера Ѓорѓиева-Трајковска, Финансиската анализа како методолошки инструмент за оценка на финансиската стабилност и успешност на компаниите

ЕБИТА

$$\text{EBITDA margin} = \frac{\text{ЕБИТА}}{\text{Вкупен приход}}$$

Овој показател ја покажува профитабилната моќ на една компанија, не земајќи ги предвид степенот на капитализација на компанијата и/или структурата на финансирање (пасивата), видот на бизнисот, правната форма на компанијата или даночните аспекти.

Значајно за овој показател е да биде позитивен и во најдобра варијанта да има нагорен тренд. EBITDA е корисна за споредување на компаниите во одредена индустрија.

5.3.1.4. Анализа на финансиската структура

Вкупните извори на финансирање на компаниите може да се поделат според различни критериуми. Во финансиската литература вообичаена е поделбата на изворите на финансирање од аспект на:

- сопственоста (потеклото и припадноста на средствата) и
- рокот на доспевање на средствата.

Структурата на различните извори на финансирање на средствата на компанијата, сфатена како однос помеѓу сопствените и позајмените извори на финансирање, се нарекува финансиска структура на компанијата. Долгорочниот аспект на финансиската структура, сфатен како однос на сопствените и долгорочни позајмени извори, ја претставува структурата на капиталот на компанијата.

За потребата од согледување на способноста на компанијата да одговори на преземаните фиксни финансиски обврски, односно да ја надмине кризата без да се загрозат интересите на доверителите, потребно е да се одговори на две прашања:

- Како компанијата ги финансира своите средства?

- Дали може компанијата да одговори на обврските по основ на ангажираните извори на средства?

Одговорот на првото прашање подразбира анализа на односите на ставките во пасивата на билансот на состојба и, можеби, односот на некои категории на извори со поединечни елементи на активата. Односите во оваа група најчесто се познати како показатели на задолженост (солвентност).

Одговорот на второто прашање подразбира согледување на односот помеѓу одделните позиции од билансот на успех на компанијата. Односите во оваа група обично се нарекуваат показатели на покриеност (како што е показателот за покриеност на вкупните расходи за камата на компанијата).

5.4. Cash flow анализа

Cash flow (кеш флоу) анализата претставува еден од инструментите за управување со финансиите и е предмет на голем број анализи. Поимот кеш флоу произлегува од англискиот јазик и во слободен превод значи „готовински тек“ или „прилив на готовина“.

Извештајот за готовински текови, како еден од позначајните финансиски извештаи, претставува преглед на сите готовински приливи и одливи за одреден временски период, кои произлегуваат од оперативните, финансиските и инвестициските активности на компанијата. Со овој извештај всушност се дообјаснуваат настанатите промени во билансот на состојба и се дополнуваат податоците и информациите од билансот на успех.

Информациите од извештајот за готовински текови треба да им помогнат на инвеститорите и доверителите во проценката на способноста на компанијата да генерира идни позитивни готовински текови, за способноста за плаќање на обврските и дивидендите, а исто така треба да ги објаснат и причините зошто искажаната нето добивка во билансот на успех се разликува од нето промената на готовинските средства. Извештајот за готовински текови ја проценува вредноста, времетраењето и динамиката на остварување на готовинските

приливи и одливи, а се користи како основа за буџетирањето и бизнис планирањето на компанијата.

Изработката на извештајот за готовински текови се одвива во четири чекори:

- утврдување на готовинските текови од оперативни активности ;
- утврдување на готовинските текови од инвестициски активности ;
- утврдување на готовинските текови од финансиски активности ;
- составување на извештајот за готовински текови.

Класификацијата според активностите дава информации кои им овозможуваат на корисниците да ги проценат влијанијата на различните активности врз финансиската состојба на ентитетот и износот на готовината и готовинските еквиваленти.

За успешноста на компанијата инвеститорите како значајно мерило го користат показателот за слободен готовински тек (free cash flow). Овој готовински тек се дефинира како мерило на остатокот на готовината од оперативните активности, кој останува откако ќе се исплатат дивидендите и ќе се извршат вложувањата во раст на компанијата.

5.5. Funds flow анализа (анализа на текот на средствата)

Анализата на текот на средствата е една од наједноставните и основни алатки за анализа на причините за промена на финансиската состојба на компаниите, помеѓу два биланса на состојба. Оваа анализа им помага на инвеститорите во идентификување на клучните области на користење на средствата на една компанија за време на кој било период, заедно со клучните извори на тие средства (приливот и одливот на пари). Анализата на протокот на средствата им нуди голема помош на инвеститорите во пронаоѓање компании кои им даваат заеми на промотори/поврзани страни, правејќи значителни капитални расходи, инвестиции во подружници итн.⁴¹

⁴¹ <https://www.drviyajmalik.com/2018/07/fund-flow-analysis-ultimate-guide.html>

Одговорот на прашањето што може да се постави, зошто покрај биланс на состојба и биланс на успех компаниите составуваат и извештај за проток на средствата, е тоа дека овие финансиски извештаи не ги објаснуваат причините за промена на финансиската состојба на компанијата.

Уште поважно, анализата на протокот на средствата им помага на инвеститорите во идентификувањето од каде компанијата ги добива парите што ги дава како заеми на промотори, поврзани страни, подружници итн. На овој начин инвеститорите лесно може да откријат дали компанијата овие пари ги заработила како профит или земала скапи заеми од банките. Ако компанијата зема заеми од банки за потоа да ги вложи во подружници, поврзани страни и сл., тогаш инвеститорите може да заклучат дека компанијата го прави на штета на акционерите на компанијата. Тоа е затоа што придобивките од парите ги уживаат компаниите во кои тие ги вложиле овие пари, додека компанијата (вклучувајќи ги акционерите) ќе мора да го врати заемот и каматата на банките.

Затоа, се смета дека анализата на проток на средствата може да им помогне на инвеститорите да го проверат интегритетот и чесноста на менаџментот во управувањето во краток временски период, во контекст на изреката: „За да ја знаете вистината, следете ги парите“. Оттука, анализата на протокот на средствата е алатка што им овозможува на инвеститорите да ги следат парите и да изнесат на виделина многу скриени аспекти на одлуките за управување со компанијата, со цел да се оцени грижата на менаџментот за акционерите, во чиј интерес треба и да работи.

5.6. Левериџ (Leverage) анализа

Ризикот претставува непредвиден настан од кој компанијата сака да се заштити. Еден од начините за заштита од ризикот е тој да се измери и квантифицира. Способноста на ризикот да подлежи на мерење ја овозможува примената на еден значаен инструмент на анализа, кој се нарекува левериџ анализа.

Во практиката постојат три вида ризик и левериџ и тоа:

- оперативен ризик и оперативен левериџ,
- финансиски ризик и финансиски левериџ
- комбиниран ризик и комбиниран левериџ.

Оперативниот левериџ најдобро може да се претстави со анализата на преломната точка на рентабилноста. Со цел да се утврди преломната точка на рентабилност, неопходно е сите трошоци на работењето да се поделат во две групи и тоа:

а) фиксни трошоци, а тоа се оние трошоци кои не се менуваат во вкупна вредност кога ќе дојде до промена на обемот на активноста; и

б) варијабилни трошоци, а тоа се оние трошоци кои се менуваат во вредност, пропорционално со промената на обемот на активноста на компанијата.

Кај финансискиот левериџ, покрај фиксните трошоци (амортизација, фиксни плати за вработените во управата и во администрацијата, комунални и други трошоци), постои уште една категорија трошоци која е резултат на користење на позајмен капитал во структурата на изворите на финансирање. Станува збор за расходи на име камати за земени банкарски кредити или емитирани и продадени обврзници. Овие расходи на име камати се фиксни трошоци за една компанија. Во времето на нивното достасување компанијата мора да има генерирани средства за нивна исплата. Постојењето фиксни расходи за камати претставува основа за генерирање на финансискиот ризик на една компанија.

Комбинираниот левериџ е дејство на двата ризика во иста насока и тој ја одразува изложеноста на компаниите на вкупниот ризик. Овој ризик е посебно изразен во капитално интензивните компании кои имаат високо учество на финансиски трошоци во структурата на вкупните трошоци, каде со мали осцилации во обемот на продажба се обезбедуваат големи варијации во оперативната добивка. Кај овие компании се јавува желба да се искористат сите зголемувања во обемот на продажба, што создава илузија за неограничена моќ на заработувачка.

5.7. Нето обртен фонд

Нето обртниот фонд претставува дел од сопствениот капитал и долгорочните обврски кои се користат за финансирање на обртните (тековните) средства на компанијата. Нето обртните средства претставуваат исклучително значајна категорија во областа на управување со финансиите. Може да се каже дека анализата на нето обртниот фонд е еден од поважните инструменти на анализата на финансиската состојба на компанијата, исто како што се и рацио показателите.

Поимот нето обртен фонд претставува пресметковна големина која е еднаква на разликата измеѓу долгорочните извори (долгорочниот капитал, сопствен и позајмен) и книговодствената вредност на постојаните средства на денот на билансирање.⁴²

Целта на утврдувањето на нето обртниот фонд е оценка на долгорочната финансиска рамнотежа во компанијата и тоа така што се врши споредба на трајните залихи со нето обртниот фонд. Доколку постои нето обртниот фонд во една компанија, тој може да биде поголем од вредноста на залихите, еднаков на залихите или помал од износот на залихите. Во врска со тоа, се смета дека еднаквоста на нето обртниот фонд и залихите означува постоење на финансиска долгорочна рамнотежа и услови за одржување на ликвидноста во делот на долгорочното финансирање на компанијата.

Доколку нето обртниот фонд е поголем од залихите, тоа се смета како знак на сигурност во одржување на ликвидноста во делот на долгорочното финансирање, и ако нето обртниот фонд е помал во однос на залихите, тогаш се смета дека во делот на долгорочното финансирање е загрозено одржувањето на ликвидноста⁴³.

Насочувањето на висината на нето обртниот фонд може да се врши преку поттикнување или елиминирање на факторите кои го зголемуваат или намалуваат. Оттука, треба да се нагласи следното:

⁴² Stojilković, M., Krstić J., „Finansijska analiza”, str. 122

⁴³ Bovan, M. „Finansijsko-računovodstvena analiza“, Ekonomski fakultet, Priština, 2002, str. 332

а) Зголемувањето на висината на нето обртниот фонд настанува:

- ако во тековната година е остварена нето добивка,
- продажба на постојани средства,
- намалување на долгорочните финансиски пласмани,
- зголемување на сопствениот капитал со докапитализација,
- зголемување на долгорочните резервирања,
- зголемување на долгорочните кредити,
- конверзија на краткорочните кредити во долгорочни,
- издвојување на средства за амортизација,
- продажба на нематеријални вложувања,
- по основа на грантови за покривање на загубата.

Според ова, може да се согледа дека во сите наведени случаи се присутни фактори кои влијаат на зголемувањето на висината на долгорочните извори, или на намалување на постојаните средства. Имајќи го предвид начинот на утврдување на нето обртниот фонд (долгорочни извори минус постојани средства), тоа има за последица и зголемување на нето обртниот фонд на компанијата.

б) Намалувањето на висината на нето обртниот фонд настанува:

- со распределба на нераспределената добивка на корисниците,
- набавка на постојани средства,
- зголемување на нематеријалните вложувања,
- зголемување на долгорочните финансиски пласмани,
- намалување на сопствениот капитал,
- намалување на долгорочните кредити,
- загуба во тековната година.

Според ова, може да се согледа дека во сите наведени случаи присутни се факторите кои влијаат на намалување на висината на долгорочните извори, или на зголемување на висината на постојаните средства.

Оттука, може да се заклучи дека секое нарушување на финансиската структура на компанијата, утврдено со помош на анализата на нето обртниот фонд, може да биде коригирано на два начина и тоа:

1. преку зголемување на нето обртниот фонд, и
2. преку намалување на потребата за долгорочно финансирање на обртните средства на компанијата.

Со потенцирање на овие решенија, може да се елиминира секое нарушување во финансиската структура на компанијата, кое е утврдено со анализа на развојот на нејзиниот нето обртен фонд. Нето обртниот фонд, во висина во која ги покрива обртните средства ја одржува ликвидноста на компанијата. Поради тоа, ако компанијата сака да воспостави и да ја сочува ликвидноста, мора да обезбеди адекватно ниво на нето обртен фонд. Меѓутоа, практиката покажала дека високото ниво на нето обртен фонд не е секогаш и апсолутна гаранција за перманентна ликвидност на компанијата.

6. Базична документација како основа за финансиска анализа на компаниите

6.1. Финансиските извештаи како предмет на анализа

Информациите содржани во финансиските извештаи не само што ги покажуваат деловните ефекти на една компанија, туку тие во голема мера го детерминираат нејзиното работење во иднина, бидејќи врз основа на тие податоци содржани во финансиските извештаи менаџерите ги подготвуваат деловните планови за наредната година, инвеститорите вложуваат средства, акционерите се информираат за дивидендата што ќе им следува доколку компанијата не одлучи да ја пренамени за друга цел, државата добива информации за плаќањето данок од страна на компанијата итн.

Финансиските извештаи претставуваат збир на информации за финансиската состојба, успешност, промена на капиталот и паричните текови на една компанија, а истовремено и функционална и временска заокружена целина на деловните процеси кои се случиле во компанијата и како такви, претставуваат основа за рационална анализа на работењето.

Информациите содржани во финансиските извештаи на компанијата треба да ги исполнуваат следниве 4 квалитативни карактеристики, утврдени од страна на FASB и тоа: ⁴⁴

- **Разбирливост** – претставува основен квалитет на информациите во финансиските извештаи. Оваа карактеристика укажува на тоа дека информацијата треба да биде веднаш разбрана, без некои поголеми тешкотии, меѓутоа потребно е корисниците да имаат некои основни познавања од областа на сметководството и економијата.

⁴⁴ Одбор за стандарди за финансиско сметководство (FASB-Financial Accounting Standard Boards), како тело што е основано од страна на Советот на AICIPA (American Institute of Certified Public Accounting).

- **Релевантност** – претставува таква карактеристика која е поврзана со влијанието на информациите во финансиските извештаи врз донесувањето одлуки од страна на корисниците. Значи, информациите се релевантни доколку им помогнат на корисниците во донесувањето на одлуките и им даваат можност да ги проценат минатите, сегашните и идните случувања.
- **Веродостојност** – значи дека информациите треба да бидат корисни, односно корисникот да може на нив да се потпре со сигурност, да верува дека тие се ослободени од какви било грешки и сомневања. За информациите да бидат веродостојни, мора верно да ги претставуваат трансакциите и другите настани чие значење го претставуваат.
- **Споредливост** – корисниците на сметководствените информации треба да добијат споредливи информации, како временски, така и со сличните информации на останатите компании или целата индустрија.

Презентирањето на финансиските извештаи е регулирано со повеќе закони и норми, меѓутоа најзначајна регулација е направена со донесувањето на Меѓународните сметководствени стандарди, поточно со презентирање на финансиските извештаи.⁴⁵

Врз основа на овие сметководствени стандарди, комплетниот сет на финансиски извештаи се состои од:

- **Билансот на состојба (The Balance Sheet)** кој ја рефлектира солвентноста на претпријатието и претставува табеларен преглед на состојбата на средствата со кои располага претпријатието, од една страна, и капиталот и обврските, од друга страна. Според тоа, тој е сочинет од два дела и тоа дел во кој се опфатени средствата на претпријатието (постојани, тековни и долгорочни вложувања) и кој се нарекува актива, и дел во кој се опфатени изворите на средствата (капитал и обврски), кој се нарекува пасива. Билансот на состојба секогаш треба да биде во рамнотежа што се искажува преку правилото за билансна рамнотежа:

⁴⁵ Утврдени се од страна на Комитетот за меѓународни сметководствени стандарди (IASB) и како такви сметководствени стандарди се применуваат во Република Македонија од 1 јануари 1998 година.

- **Билансот на успех (Income Statement)** претставува извештај кој ја покажува профитабилноста на претпријатието и ги опфаќа расходите и приходите на периодот, распоредени според одредени правила. Билансот на успех се одликува со тоа што го покажува финансискиот резултат на компанијата за одреден временски период, ги покажува трошоците и ефектите, односно резултатот од нив во изминатиот период и поради тоа билансот на успех упатува на минатото.⁴⁶

- **Извештајот за готовински текови (Statement of Cash Flow)** претставува извештај кој се изготвува со цел да се обезбедат информации за изворите на пари создадени во соодветниот временски период, целите за кои парите биле употребени, како и крајното салдо на пари и парични еквиваленти на датумот на известување. Извештајот за парични текови опфаќа три групи активности: парични текови од оперативни активности, парични текови од финансиски активности и парични текови од вложувачки активности.

- **Извештајот за промените на акционерскиот капитал (The Statement of Owners Equity)** претставува краток преглед во кој се содржани промените во сопственичкиот капитал на претпријатието, кои настанале во текот на пресметковниот период. Сопственичкиот капитал може да се определи како право на сопственикот над средствата во компанијата.

- **Сметководствените политики и објаснувачки белешки** ги опфаќаат сите оние информации кои се барани со Меѓународните сметководствени стандарди, меѓутоа не се презентирани на друго место во финансиските извештаи. Ова значи дека сите нецелосни ставки од билансот на состојба, билансот на успех и извештајот за паричните текови треба да бидат дополнети со соодветна информација во белешките кон финансиските извештаи.

Од аспект на менаџерите, анализата на финансиските извештаи е значајна за две намени и тоа:⁴⁷

⁴⁶ Слободан Марковски, Блажо Недев, „Сметководство на менаџментот“ - второ издание, Економски факултет, Скопје, 2003

⁴⁷ „Финансиски менаџмент во здравствени институции“ (авторизирани белешки), проф. д-р Ристо Фотов, Штип, 2009 год.

- како средство за предвидување на условите на работење во иднина и
- како стартна основа за планирање на активностите кои ќе влијаат врз идниот тек на настаните.

Сите овие финансиски извештаи, само земени заедно како целина може да дадат целосна слика за финансиската состојба и перформанси на компанијата.

6.2. Бизнис-план на компанијата

Целта на бизнис-плановите е да ги информираат корисниците во врска со положбата и промените на компанијата на пазарот на набавка и пазарот на продажба. Станува збор за информации во врска со: асортиманот на производите и услугите на компанијата, карактеристиките на одредена гранка, главните произведени производи, карактеристиките на елементите на маркетинг-миксот и нивна споредба со конкурентските компании, учеството на главните конкуренти на пазарот, вкупниот број купувачи, главните купувачи и учеството на најголемите три купувачи, главните добавувачи, ограничувањата во снабдувањето и слично.

Во рамките на бизнис-планот компанијата мора јасно да ја дефинира својата развојна политика и целта на одредување на нејзината идна пазарна позиција. Според тоа, развојната политика на компанијата треба: ⁴⁸

- да ги одрази ставовите на компанијата кон антиципираните промени во окружувањето;
- да се базира на доволно долг временски и просторно широк хоризонт во кој ќе се иницираат и реализираат развојните проекти;
- да обезбеди конзистентност во одлучувањето за развојот на компанијата;
- да ги усогласи целите, инструментите и можностите на компанијата;

⁴⁸ Todorović J, Duricin D, Janošević S., „Strategijski menadžment“, 3. Izdanje, Institut za tržišna istraživanja, str. 355.

- да обезбеди единство на растот и развојот на компанијата како деловен систем;
- да придаде особена важност на основните вредности и развојни цели на општеството во кое дејствува компанијата;
- да овозможи сите податоци во врска со неа да бидат разбирливи за сите органи и поединци кои ќе ја спроведуваат.

Како таква, развојната политика е во кореспонденција со развојните цели и значајна премиса за формулирање стратегија за нивна реализација. Во случај кога компанијата нема деловна историја, односно кај почетните (start up) компании, нејзината идна пазарна позиција ќе се спореди со постојната пазарна позиција на компанија која има иста или слична дејност.⁴⁹

Сите бизниси, па дури и оние помалите, мора да имаат план, односно да бидат плански управувани. Бизнис-планот е едно од ултимативните правила на работењето. Експертите сметаат дека тој е почеток на остварување деловен успех и начин како да се реализираат целите според најдобро дефинирани стратегии. Со дефинирање на бизнис-планот со неколку основни цели и следење на резултатите, сопственикот на бизнисот ќе може без проблем да го следи работењето и напредокот на својата фирма, а истовремено и да пристапи кон редефинирање на работата, доколку нешто тргне наопаку.

Бизнис-планот е „рбетот“ на новиот претприемачки потфат. Тој е единствениот документ кој го води претприемачот низ три критични ситуации:⁵⁰

- Го поедноставува процесот на донесување одлуки во кризни времиња;
- Претставува мапа која го покажува патот во случаите на неодлучност;
- Претставува средство за мотивација во периодите на деморализација и неуспех.

Бизнис-планот покажува како компанијата ќе ги постигне поставените цели и ќе работи на постигнување на мисијата. Во текот на работењето бизнис-планот се

⁴⁹ Stavrić B, Stamatović M., „Menadžment“, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2004.

⁵⁰ Drucker, P.F, “The coming of the new organization”, Harvard Nusiness Review, 1998 Vol. 66, No. 1.

користи како проверка на постигнатото, а со вградување на промени и дополнувања може да помогне во одредувањето на идните насоки на развој на бизнисот. Бизнис-планот јасно опишува како еден бизнис може да ги продава своите производи за да создаде профит и да биде атрактивен за потенцијалните инвеститори.

7. Финансиска анализа на „Жито Лукс“ АД Скопје

7.1. Финансиска анализа на ликвидноста на „Жито Лукс“ АД Скопје

а) Стапка на тековна ликвидност = $\frac{\text{Тековни (обртни) средства}}{\text{Тековни (краткорочни) обврски}}$

2019

$$\text{Тековна ликвидност} = \frac{338.608}{478.034} = 0,71$$

2018

$$\text{Тековна ликвидност} = \frac{391.226}{559.041} = 0,69$$

2017

$$\text{Тековна ликвидност} = \frac{445.105}{657.173} = 0,67$$

Графикон бр.1 – Тековна ликвидност на АД „Жито Лукс“ – Скопје

Graph no. 1 – Current liquidity of Zhito Luks AD Skopje

Извор: <http://zitoluks.com.mk/wp-content/uploads/2019/05/Finansiski-izveshtai>

Тековните средства и тековните (краткорочни) обврски на компанијата претставуваат основа за извршување на нејзините секојдневни оперативни активности. Показателот за тековната ликвидност ја покажува способноста на компанијата за плаќање на тековните обврски со тековните средства со кои таа располага.

Во делот за прилози, во табелите бр. 1, 2 и 3, се содржани податоци за компаративните финансиски извештаи на компанијата АД „Жито Лукс“ Скопје, за периодот 2017 – 2019 година, кои се користат во пресметката на финансиските показатели потребни за анализа на нејзиното работење во овој период.

Анализирајќи ги погоре пресметаните показатели за тековна ликвидност на компанијата во овој тригодишен период, може да се забележи дека тековната ликвидност се зголемувала (иако со мал интензитет) во периодот од 2017 – 2019 год. Како што беше и претходно истакнато, прифатливата висина на стапката на тековна ликвидност зависи од природата на индустријата во која припаѓа анализираната компанија. Нормалната вредност на показателот за тековна ликвидност за најголем дел од компаниите е 1,50, додека вредност на овој показател од 2,00 се смета за добра, солидна тековна ликвидност.

Анализирајќи ги горепресметаните показатели во овој контекст, се гледа дека тековната ликвидност на „Жито Лукс“ АД Скопје за периодот 2017 – 2019 година е значително под границата на овие нормални вредности, што укажува на ниска финансиска стабилност на компанијата и на доведување во прашање на нејзината ликвидност и способност за подмирување на тековните обврски. Оваа констатација претставува појдовна точка за понатамошна анализа на причините за слабата финансиска состојба, во контекст на анализа на нејзината поврзаност со другите показатели кои ги анализираат останатите аспекти од работењето на компанијата.

$$\text{б) Стапка на моментна ликвидност} = \frac{\text{Тековни средства} - \text{Залихи}}{\text{Тековни обврски}}$$

2019

$$\text{Моментна ликвидност} = \frac{338.608 - 141.727}{478.034} = 0,41$$

2018

$$\text{Моментна ликвидност} = \frac{391.226 - 166.680}{559.041} = 0,40$$

2017

$$\text{Моментна ликвидност} = \frac{445.105 - 182.923}{657.173} = 0,40$$

Графикон бр. 2 – Моментна ликвидност на АД „Жито Лукс“ Скопје

Graph no. 2 – Quick liquidity of Zhito Luks AD Skopje

Извор: <http://zitoluks.com.mk/wp-content/uploads/2019/05/Finansiski-izveshtai>

Стапката на моментната ликвидност покажува дали компанијата е способна да ги исплати тековните обврски, доколку достасаат за плаќање во многу блиска иднина. За оваа цел компанијата мора да ги претвори своите најликвидни средства во готовина. Од таа причина, од вкупните тековни средства на компанијата се одземаат залихите, како најнеликвидни средства, кои не можат експресно да се претворат во готовина, за да се покријат достасаните тековни обврски на компанијата.

Анализирајќи ја стапката на моментна ликвидност на компанијата АД „Жито Лукс“ Скопје, може да се воочи дека таа е на исто ниво во анализираниот период. И овој показател ја потврдува претходната констатација за релативно ниската ликвидност на компанијата, имајќи предвид дека се смета дека

нормалната стапка на брза ликвидност треба да изнесува околу 1. Овде се поставува прашањето како може да функционира една компанија со толку ниска стапка на моментна ликвидност. Еден од одговорите е дека во овие компании обично залихите се вреднуваат многу пониско, заради остварување на побрз обрт на средствата.

Според извештаите на Risk Management Association, нормалната вредност на овој показател се движи од 0,20 во компаниите кои се занимаваат со трговија на чевли, до 1,00 кај производителите на опрема.⁵¹ Во најголем број од индустриите прифатлива вредност на овој показател е од 0,90 до 1,00.

7.2. Финансиска анализа на задолженоста на „Жито Лукс“ АД Скопје

$$\text{а) Вкупна задолженост} = \frac{\text{Вкупен долг}}{\text{Вкупни средства}}$$

2019

$$\text{Вкупна задолженост} = \frac{521.313}{994.458} = 0,52 \times 100 = 52 \%$$

2018

$$\text{Вкупна задолженост} = \frac{608.134}{1.105.763} = 0,55 \times 100 = 55 \%$$

2017

$$\text{Вкупна задолженост} = \frac{685.919}{1.190.231} = 0,58 \times 100 = 58 \%$$

⁵¹ Walter T. Harrison, Charles T. Horngren, "Financial Accounting", Upper saddle River, New Jersey, 2003.

Графикон бр. 3 – Вкупна задолженост на АД „Жито Лукс“ Скопје

Graph no. 3 – Debt ratio of Zito Luks AD Skopje

Извор: <http://zitoluks.com.mk/wp-content/uploads/2019/05/Finansiski-izveshtai>

Односот помеѓу вкупните обврски и вкупните средства на компанијата, познат како показател на вкупната задолженост, ја покажува пропорцијата на средствата на компанијата кои се финансирани со задолжување. Доколку овој показател изнесува 1 или 100 %, тоа значи дека целокупните средства на компанијата се финансирани со долг. Истиот показател со вредност 0,5 или 50 %, означува дека компанијата користи надворешен долг за финансирање на половина од средствата со кои располага, додека остатокот од средствата е финансиран од страна на сопствениците. Колку е повисок овој показател, толку е повисока оптовареноста на компанијата со плаќање на камата и главнина по основ на задолжувањето. Пониска стапка на вкупна задолженост означува пониски обврски кои компанијата треба да ги плати во иднина. Кредиторите на високите стапки на задолженост на компаниите гледаат со голема претпазливост и заради сопствена заштита им пресметуваат повисока камата при новите задолжувања.

Анализирајќи ја стапката на вкупната задолженост на компанијата АД „Жито Лукс“ Скопје се забележува дека таа се намалува во периодот од 2017 – 2019 година. Во практиката, вообичаено, зголемувањето на стапката на вкупната задолженост е резултат на купување опрема, земјишта, згради, кои

придонесуваат за ширење на обемот на работење на компаниите. Според Risk Management Association просечната вредност на овој показател се движи од 0,57 до 0,67, со релативно мали варијации од компанија до компанија. Гледано од овој аспект, стапката на задолженост на анализираната компанија е на задоволително ниво.

б) Показател за покриеност на каматата = $\frac{\text{Оперативна добивка}}{\text{Камата}}$

2019

$$\text{Покриеност на камата} = \frac{10.682}{19.589} = 0,54$$

2018

$$\text{Покриеност на камата} = \frac{3.348}{22.968} = 0,15$$

2017

$$\text{Покриеност на камата} = \frac{34.518}{30.599} = 1,13$$

Графикон бр. 4 – Покриеност на камата на АД „Жито Лукс“ – Скопје

Graph no. 4 – Interest cover ratio of Zhito Luks AD Skopje

Извор: <http://zitoluks.com.mk/wp-content/uploads/2019/05/Finansiski-izveshtai>

Стапката на покриеност на каматата покажува колку пати остварената оперативна добивка на компанијата ги покрива трошоците за камата. Ниска стапка на покриеност на каматата укажува на тешкотии во сервисирање на долгот на компанијата.

Анализирајќи ја компанијата АД „Жито Лукс“ – Скопје, се забележува дека само во 2017 година компанијата остварува оперативна добивка од која може да се покријат трошоците за камата. Се забележува дека овој показател е негативен во 2018 и 2019 година, што укажува на тешкотии во покривање на трошоците на финансирање на компанијата. Споредено со просекот, кој во САД се движи од 2,00 до 3,00, стапката на покриеност на каматата за оваа компанија е значително под прифатливата вредност на овој финансиски показател.

7.3. Финансиска анализа на профитабилноста на АД „Жито Лукс“ – Скопје

а) Бруто профитна маржа =

$$\frac{\text{Приходи од продажба} - \text{Трошоци на продадени производи}}{\text{Приходи од продажба}}$$

2019

$$\text{Бруто профитна маржа} = \frac{1.103.506 - 786.639}{1.103.506} = 0,2871 = 28,71 \%$$

2018

$$\text{Бруто профитна маржа} = \frac{1.109.103 - 780.509}{1.109.103} = 0,2963 = 29,63 \%$$

2017

$$\text{Бруто профитна маржа} = \frac{1.121.751 - 746.930}{1.121.751} = 0,3341 = 33,41 \%$$

Графикон бр. 5 – Бруто профитна маржа на АД „Жито Лукс“ – Скопје

Graph no. 5 – Gross profit margin of Zhito Luks AD Skopje

Извор: <http://zitoluks.com.mk/wp-content/uploads/2019/05/Finansiski-izveshtai>

Бруто профитната маржа го покажува делот од секој денар остварена продажба кој ѝ останува на компанијата, по одземањето на производствените трошоци (за производствените компании) или трошоците на реализираните производи (за трговските компании). Од оваа добивка треба да се покријат сите останати трошоци, кои во билансот на состојба се наоѓаат под остварената бруто добивка.

Бруто профитната маржа на АД „Жито Лукс“ – Скопје покажува тенденција на намалување во анализираниот период, што покажува намалување на профитабилноста на компанијата и повнимателен приод од страна на кредиторите, кои би носеле одлука за евентуално кредитирање на оваа компанија.

$$\text{б) Оперативна профитна маржа} = \frac{\text{Оперативна добивка}}{\text{Приходи од продажба}}$$

2019

$$\text{Оперативна профитна маржа} = \frac{10.682}{1.103.506} = 0,0096 = 0,96 \%$$

2018

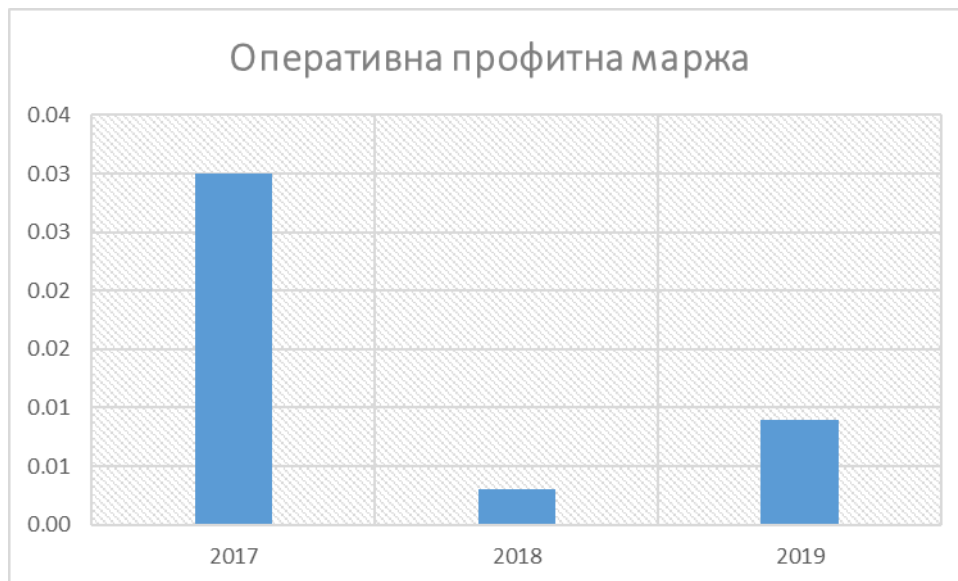
$$\text{Оперативна профитна маржа} = \frac{3.348}{1.109.103} = 0,0030 = 0,30 \%$$

2017

$$\text{Оперативна профитна маржа} = \frac{34.518}{1.121.751} = 0,0308 = 3,08 \%$$

Графикон бр. 6 – Оперативна профитна маржа на АД „Жито Лукс“ – Скопје

Graph no. 6 – Operative profit margin of Zhito Luks AD Skopje

Извор: <http://zitoluks.com.mk/wp-content/uploads/2019/05/Finansiski-izveshtai>

Оперативната профитна маржа ги зема предвид и останатите оперативни трошоци на работењето, како што се трошоците за дистрибуција и продажба, административните и останати расходи, со чие одземање се добива оперативната добивка (ЕБИТ – earnings before interest and tax). Разликата помеѓу бруто профитната и оперативната профитна маржа го покажува влијанието на наведените трошоци кои, покрај директните трошоци на производството и продажбата, влегуваат во пресметката на добивката.

Анализата на оперативната профитна маржа на компанијата АД „Жито Лукс“ – Скопје покажува многу ниска вредност во периодот од 2017 до 2019 година, која во 2018 година е приближна до 0, што значи дека компанијата е на прагот на преминот во зона на негативен финансиски резултат. Во 2019 година

оперативната профитна маржа незначително се зголемува во однос на 2018 година, но сепак покажува тренд на подобрување на работењето.

$$\text{в) Нето профитна маржа} = \frac{\text{Нето добивка}}{\text{Приходи од продажба}}$$

2019

$$\text{Нето профитна маржа} = \frac{-9.898}{1.103.506} = -0,0089 = -0,89\%$$

2018

$$\text{Нето профитна маржа} = \frac{-19.639}{1.109.103} = -0,0177 = -1,77\%$$

2017

$$\text{Нето профитна маржа} = \frac{1216}{1.121.751} = 0,0011 = 0,11\%$$

Графикон бр. 7 – Нето профитна маржа на АД „Жито Лукс“

Graph no. 7 – Net profit margin of Zhito Luks AD Skopje

Извор: <http://zitoluks.com.mk/wp-content/uploads/2019/05/Finansiski-izveshtai>

Нето профитната маржа го покажува делот од секој денар остварена продажба заработен како нето добивка и ги зема предвид и финансиските трошоци, кои останатите профитни маржи не ги опфаќаат. Компаниите се

стремат кон остварување на што е можно повисока нето профитна маржа, која во исто време значи и поголем принос на сопствениците на капиталот.

Нето профитната маржа на АД „Жито Лукс“ – Скопје е позитивна само во првата година од анализираниот период (2017), додека во 2018 и 2019 година е негативна, со тоа што е помала во 2019 година. Овој показател претставува негативна информација за работењето на компанијата за сите стејхолдери, посебно за кредиторите, како банките, кои најверојатно ќе бидат многу претпазливи во случај на одобрување кредит на оваа компанија.

Една стратегија на зголемување на стапката на нето профитната маржа претставува развојот на првокласни производи со супериорни цени. Друга стратегија, која треба во секој случај да се применува, е контрола на трошоците. Доколку успешно се спроведуваат и двете стратегии придонесуваат за претворање на голем дел од продажбата во нето добивка, а со тоа и до зголемување на стапката на нето добивка.

7.4. Финансиска анализа на готовинскиот тек и финансискиот резултат на АД „Жито Лукс“ – Скопје

Анализата на извештајот за готовински тек на секоја компанија е многу покорисна во откривање на слабостите во работењето, отколку во мерење на остварениот успех. Ова од причина што недостатокот на готовина може да ја доведе компанијата до целосно банкротство, додека премногу готовина не мора во секој случај да значи и успешно работење.

Пред да се пристапи кон анализа на извештајот за готовински тек на компанијата АД Жито Лукс Скопје, корисно е да се имаат предвид следните „показатели“ кои упатуваат на работење на една „здрава“ компанија:

- Оперативните (редовни) активности се главен извор (а не корисник) на готовина. Во нормални услови на работење, готовината остварена од овие активности треба да ја надминува остварената нето добивка, поради повратниот ефект на амортизацијата;

- Инвестициските активности вклучуваат повеќе набавка, во однос на продажба на долгорочни средства и не смеат да бидат главен извор на готовина. Ова може да биде нормална појава само во еден случај – доколку компанијата ја менува природата на бизнисот и мора да ги продаде непродуктивните средства со кои располага;

- Во финансиските активности не треба да доминираат новите задолжувања, туку отплатата на старите краткорочни и долгорочни кредити.

Имајќи ги предвид овие препораки, анализата на извештајот за паричен тек на компанијата АД „Жито Лукс“ – Скопје ги открива следните констатации:

- Паричниот тек од оперативните активности во 2017 и 2018 година е позитивен, додека во 2019 година е негативен (покажува поголеми парични одливи во однос на приливи на готовина), што е крајно неповолно, имајќи го предвид фактот дека готовината остварена од овие активности треба да е доволна за покривање на издатоците по основ на финансиските и инвестициските активности.

- Гледајќи ги инвестициските активности може да се забележи дека позитивен тренд претставува набавката на постојани средства, која е евидентирана во 2017 и 2019 година како набавка на недвижности, постројки и опрема и нематеријални средства. Ова значи зголемување на капацитетите на компанијата за извршување на дејноста. Во 2018 година е евидентирана продажба на постојани средства, по основ на која е остварен паричен прилив.

- Кај паричниот тек од финансиски активности се забележува негативно салдо во сите три години од анализираниот период, меѓутоа може да се забележи дека покрај отплатата на кредитите, компанијата секоја година бележи ново задолжување, што значи дека старите долгови се враќаат преку нови задолжувања и во суштина укажува на неповолна финансиска состојба на компанијата во овие години.

- Крајното салдо во извештајот за паричен тек, кое претставува сублимација од оперативните, финансиските и инвестициските активности на компанијата, е позитивно и покажува дека постои готовина која им стои на располагање на сопствениците на капиталот. Но, овде мора повторно да се нагласи фактот дека вишокот готовина не мора секогаш да значи и успешно

работење на компанијата, што го потврдува и претходната анализа на трите посебни делови на активности од извештајот за парични текови.

- Од билансот на успех може да се види дека компанијата искажала добивка само во 2017 година, додека во 2018 и 2019 година работи со загуба, што е неповолно од аспект на инвеститорите, кредиторите и останатите заинтересирани страни.

На крајот од оваа анализа може да се заклучи дека компанијата „Жито Лукс“ АД Скопје не се одликува со задоволителна ликвидност, задолженост и профитабилност во анализираниот тригодишен период. Ова значи дека кредитните аналитичари во банките, во случај на анализа на работењето на оваа компанија, како основа за донесување одлука за нејзино кредитирање, ќе постапат со голема претпазливост.

Секако дека финансиската анализа со примена на финансиските показатели ќе ја надополнат со анализа на останати квалитативни и останати фактори, кои ќе овозможат донесување конечна одлука за кредитирање и намалување на изложеноста на банката на кредитен ризик.

8. Кредитниот ризик во билансите на банките во Република Македонија во 2019 година

Во 2019 година, како и изминатите години, банкарскиот систем на Република Северна Македонија ја одржа својата стабилност. Народната банка, преку постојаното унапредување на стандардите во согласност со европските регулативи, но и банките со нивното прудентно однесување, овозможува одржување висока и стабилна ликвидност и солвентност. Ова се двата основни столба на стабилноста на банкарскиот систем, чијшто обем и квалитет секако ќе придонесе за полесно справување на банките со последиците од корона вирусот.⁵²

Во 2019 година, ликвидносната позиција на банките дополнително е подобрена, главно поради растот на ликвидните средства, којшто е највисок во последните девет години. Следствено, и показателите преку кои се следи и се оценува ликвидноста бележат подобрување. Дури една третина од активата на банкарскиот систем е ликвидна актива, којшто покрива близу 60 % од депозитите на домаќинствата. Потврда за задоволителниот обем ликвидни средства, којшто им овозможува на банките непречено извршување на своите деловни активности, се и резултатите од симулациите за комбинирани ликвидносни шокови. Тие упатуваат на соодветно управување со ликвидносниот ризик од страна на банките и задоволителна отпорност на претпоставените екстремни ликвидносни одливи.

Во овие кризни моменти, токму структурниот вишок на ликвидноста и добрата капитализираност на домашните банки придонесуваат за нивниот солиден капацитет и подготвеност да им излезат во пресрет на потребите на своите клиенти. Оттука, банките во март 2020 година пристапија кон масовно реструктурирање на кредитите на населението и корпоративниот сектор, преку обезбедување грејс-период и промена на условите на финансирање. Со тоа се создадоа услови за привремено олеснување на кредитниот товар на кредитокорисниците во претстојните месеци, заради полесно надминување на оваа кризна епизода. Голем придонес за ова има регулаторната

⁵² Народна банка на РСМ, Извештај за ризиците во банкарскиот систем на РСМ во 2019 година, април 2020

флексибилност којашто ја обезбеди Народната банка во однос на третманот на овие реструктурирања, а притоа задржувајќи ја прудентноста, преку ограничување на можноста за дополнителни ризици за билансите на банките.

Кредитниот ризик и натаму е најзастапениот ризик во севкупниот профил на ризичноста на банките, но изложеноста на овој ризик покажува намалување во 2019 година. Тоа се согледува преку падот на нефункционалните кредити кај двата нефинансиски сектора. Овој пад во најголема мера се должи на отписите на нефункционалните кредити коишто банките ги направија согласно со промените во регулативата за управување со кредитниот ризик. Следствено, стапката на нефункционалните кредити на нефинансискиот сектор се намали до историски најниско ниво од 4,8 %. Ова значи дека 95,2 % од кредитите на банките се отплаќаат редовно или со задоцнување најмногу до 90 дена.

И понатаму, најголемиот дел од нефункционалните кредити доаѓа од корпоративниот сектор, од чии кредити, 7,6 % се нефункционални. Соодносот меѓу нефункционалните и вкупните кредити на домаќинствата е на историски најниско ниво од само 2,0 %. И покрај подобрувањето на показателите преку кои се прикажува изложеноста на кредитниот ризик, сепак постојат одредени движења во кредитните портфолија на банките коишто заслужуваат повнимателно следење. Побрзиот раст на задолженоста на домаќинствата на подолги рокови, индиректниот кредитен ризик поради високото (иако опаѓачко) учество на кредитите со валутна компонента и на кредитите со променлива и прилагодлива каматна стапка се некои од факторите коишто може да упатуваат на дополнителен извор на кредитен ризик. Сепак, значителната покриеност на нефункционалните кредити со исправка на вредноста за нив, заедно со задоволителниот обем и квалитет на сопствените средства, ги ограничува потенцијалните негативни ефекти врз солвентноста на банките од нивна евентуална целосна ненаплатливост.

Во 2019 година, нефункционалните кредити во банкарскиот ситем на Република Северна Македонија бележат пад, којшто во најголем дел се должи на промените во регулативата за управување со кредитниот ризик (скратување на периодот за задолжителен отпис на целосно резервираните нефункционални изложености, од две на една година). Намалувањето на нефункционалните кредити во помал дел се должи и на наплати, најчесто

преку преземање на долгот од друго лице и преку преземање и продажба на залогот или извршување на заложенитот имот по пат на присилна наплата. Во 2019 година, нефункционалните кредити се намалени за 2,8 %, со што е намалена и стапката на нефункционалните кредити на нефинансискиот сектор, до историски најниско ниво од 4,8 %.

Анализирано по сектори, најголемиот дел од намалувањето на нефункционалните кредити отпаѓа на корпоративниот сектор, во чии рамки сепак дојде и до одредено остварување на кредитниот ризик поради неисполнување на обврските од одделни корпоративни клиенти од повеќе различни дејности. Покрај тоа, годишниот раст на нефункционалните кредити кај одредени дејности, па и кај дел од кредитните продукти за домаќинствата, во одредена мера, може да е поврзано со усогласувањето на портфолијата на банките со промените на дефиницијата за нефункционална изложеност. Учеството на нефункционалните во вкупните кредити на нефинансиските друштва е намалено за 0,4 процентни поени и на крајот на 2019 година изнесува 7,6 %.

Во сегментот на домаќинствата, намалувањето на нефункционалните кредити во најголем дел е поради задолжителните отписи (намалувањето на нефункционалните кредити е најмногу изразено кај нефункционалните потрошувачки кредити и кредитни картички и негативните салда на тековните сметки). Ова придонесе за намалување на соодносот меѓу нефункционалните и вкупните кредити на домаќинствата до историски најниско ниво, од 2,0 %. И покрај намалувањето на нивото на резервираност, заради отпишувањето на целосно резервираните нефункционални кредити, сепак покриеноста на нефункционалните кредити со исправка на вредноста за нив се одржува на релативно високо ниво (67,7%), што заедно со задоволителниот обем и квалитет на сопствените средства, ги ограничува потенцијалните негативни ефекти врз солвентноста на банките од евентуална нивна целосна ненаплатливост.

Од 1 јули 2019 година е во примена нова регулатива за методологијата за управување со кредитниот ризик, којашто има одредено влијание врз динамиката на показателите за изложеноста на кредитен ризик на банките во 2019 година. Со неа се постигна усогласување на домашната регулатива во

овој домен со барањата на Меѓународниот стандард за финансиско известување МСФИ 9. Покрај тоа, со новата регулатива, дефиницијата за нефункционална изложеност целосно се усогласи со онаа во европските регулативи. Со новата регулатива се скрати временскиот период во кој нефункционалните кредитни изложености треба да бидат прекласифицирани од категорија на ризик „Г“ кон „Д“, целосно резервирани со исправка на вредноста (за оние класифицирани во „Д“), како и периодот за задолжителното отпишување од билансите на банките. Со овие регулаторни барања би се овозможило побрзо „чистење“ на нефункционалните кредитни изложености од билансите на банките и поголема фокусираност кон поновите нефункционални кредити.

Конечно, се направени промени и во барањата поврзани со третманот на реструктурираните кредитни изложености, што би требало да ги поттикне банките кон понавремено менување на договорните услови заради усогласување со тековните финансиски тешкотии на клиентите.

Заклучок

Ефикасната финансиска анализа на работењето на една компанија која се јавува како кредитобарател, треба да укаже на клучните точки и процеси во кои настанува кредитниот ризик. На ризик може да бидат изложени сите делови од работењето на компаниите, и тоа на директна и индиректна изложеност, како одговорност на трети лица, изложеност од пазарот и друга изложеност. Управувањето со ризикот претставува дел од политиката на работа на банката, а во согласност со тоа може да се дефинира и како определена функција за осигурување – обезбедување од ризикот. Управувањето со ризикот претставува проект на менаџментот, кој се извршува континуирано, преку негово следење и проценка. Како дисциплина, управувањето со ризикот е од понов датум и произлегува од различноста на обезбедувањето, бидејќи традиционалните процеси на обезбедување не биле во можност ефикасно и ефективно да го решат проблемот со настанување на ризикот во различни ситуации што се јавувале во работењето.

Финансиската анализа е дел од финансискиот менаџмент и од сметководството, која се занимава со анализа на финансиската состојба и успешност на компаниите и можностите за промени во саканиот правец. Голем дел од анализата се состои од пресметки на одредени финансиски показатели, со користење на податоците (ставките) од билансот на состојба и билансот на успех на компанијата.

Финансиската анализа може да се дефинира како детално испитување на финансиската и економската ситуација на еден деловен субјект како и резултатите од неговото работење. За успешно работење и успешно извршување на анализата, неопходно е да се познаваат основните поставки на анализата на финансиските извештаи. Моќта и потенцијалот на една квалитетно извршена финансиска анализа е откривање на тоа што се случило во работењето на компанијата, каде, како и зошто се случило, што дополнително создава зголемена способност за предвидување на идните процеси, можности за избегнување на ризиците со кои може да се соочат компаниите и насоката за нивен правилен развој.

Поимот на финансиски ризик означува негативно отстапување од очекуваните резултати, поради варијабилноста на можните исходи. Финансиските ризици најчесто се однесуваат на можноста од загуба на финансиските пазари поради промена на каматната стапка, девизниот курс и слично.

Кредитното портфолио на банките претставува нивен доминантен извор на приходи. Како такво, тоа е и најголем извор на ризици и најчеста причина за банкарските загуби. Ризикот, како потенцијална загуба, т. е. трошок, се мери во однос на потенцијалот од остварување добивка. На риск менаџерите им се потребни веродостојни и сигурни податоци за насочување на инвестициите кон позиции кои овозможуваат најдобар однос помеѓу ризикот и приносот. Ризикот може да се одреди како веројатност од загуба (намалување на добивката) како резултат на незивесни настани кои се случиле во работењето на банките.

Кредитниот ризик е основен ризик во банкарското работење и претставува можност кредитите заедно со каматата да не бидат вратени од страна на должниците во договорените и доспеаните рокови и условите утврдени во договорите за заем.

Кредитниот ризик е поврзан со можноста за настанување на неповолни ефекти врз финансискиот резултат и капиталот на банката, заради неисполнување на обврските на должникот по основ на доспеаниот долг (главнина и камата) кон банката.

Оперативниот ризик претставува дел од секојдневното работење на една деловна банка и неадекватниот начин на кој банката ги врши своите банкарски операции го продуцираат овој вид ризик.

Пазарниот ризик е ризик од загуба, како резултат на промената на цените на финансиските инструменти наменети за тргување.

Ликвидносниот ризик се однесува на можноста банката да се најде во ситуација да не располага со доволно парични средства за исплаќање на обврските, во времето кога тие достасуваат за плаќање. Доколку банката се најде во таква ситуација, тогаш може да се каже дека таа се соочува со ризикот на ликвидност.

Ризикот на изложеност на земја е ризик за извршување на трансакции со една одредена земја или поседување имот во таа земја. Овој ризик претставува

можност должникот да не може да ја намира својата обврска кон странскиот кредитор поради политички, социјални, правни и економски нарушувања во неговата земја.

Изложеноста на кредитен ризик е главниот извор на проблеми во банките. Банките треба да бидат свесни од потребата за идентификување, мерење, следење и контрола на кредитниот ризик и утврдување на соодветно ниво на капитал за покривање на ризиците.

Управувањето со кредитниот ризик претставува динамичен процес со кој банките настојуваат да ја задржат контролата над своите побарувања и да ги намалат, односно да ги избегнат загубите во работењето. Банките со помош на процесот на управување со кредитниот ризик настојуваат да се заштитат од кредитниот ризик, бидејќи одложувањето или неплаќањето на договорената главнина и камата доведува до редуцирање на вистинскиот профит на банката и на тој начин ја намалува нејзината вистинска вредност.

Сите банки треба да имаат детална политика и процедури за управување со кредитниот ризик. Политиката и процедурите се содржани во прирачници за работа, кои и се достапни на сите вработени во банката. Политиката и процедурите поврзани со кредитниот ризик треба постојано да бидат ажурирани и прилагодени на потребите на банката. Секторот за кредитни ризици е одговорен да води сметка кредитната политика и процедурите да бидат добро формулирани, редовно ажурирани, достапни и на вистински начин разбрани од вработените.⁵³

Кредитната анализа е постапка со која се проценува кредитната способност на кредитобарателот. Анализата на кредитната способност на претпријатието има за цел пред склучувањето на договорот за кредит, банката да може со приближна точност да ја утврди можноста и подготвеноста на барателот на кредит, истиот да го отплаќа во согласност со договорените услови.

Финансиските извештаи се универзално прифатено средство за анализа на работењето на еден деловен ентитет. Правилно интерпретирани тие

⁵³ НБРМ, „Одлука за управување со ризиците“, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 17/08, 31/09 и 91/11

покажуваат каква е моменталната финансиска состојба на компанијата и како таа работела во минатото.

Билансот на состојба дава слика на финансиската состојба на компанијата во даден временски момент. Тој претставува листа на средствата со кои располага компанијата и нивното потекло: од разни извори и сопственички капитал. Вредноста на одделните средства во нивните различни категории зависи од тоа колку ефикасно компанијата менаџира со нив, како ги финансира своите операции и колку профитабилно го прави тоа. Средствата во билансот на состојба се редат по принципот на ликвидност или должината на периодот потребен за нивно конвертирање во готовина. Обврските се рангираат според рокот на плаќање.

Билансот на успех (извештајот за заработувачката) покажува колку била успешна компанијата во еден однапред специфициран период, т. е. остварениот резултат од редовното работење. Тој дава објаснување за некои, но не сите промени на средствата, обврските и главнината на компанијата, меѓу два последователни датуми на билансот на состојба.

Извештајот за паричниот тек ги опфаќа паричните примања и плаќања во моментот на нивното настанување, групирани според оперативните, инвестициските и финансиските активности. Податоците од овој извештај исто така го помагаат објаснувањето на промените во последователните биланси на состојба и ги дополнуваат информациите што ги обезбедува билансот на успех.

Во извештајот за акумулираната добивка се објавуваат износите и причините за промените во главнината како резултат на капиталните трансакции со сопствениците и може да ги вклучат следните компоненти: преференцијални акции, обични акции, дополнително утврден капитал, акумулирана добивка, трезорски акции, корекции на планот на акции на вработените, минимална обврска за пензија, надомести за вреднување (сопственички хартии од вредност за тргување), надомести од кумулативните трансакции (странски активности) и слично.

Основната цел на финансиското известување е да обезбеди информации кои сегашните и потенцијални инвеститори и кредитори ќе ги искористат во

процесот на донесување деловни одлуки. Основните квалитативни карактеристики кои треба да ги имаат овие информации за да бидат основа за донесување квалитетни деловни одлуки се: релевантност, веродостојност, споредливост и разбирливост. Понатаму, овие квалитети на финансиските информации мораат да задоволуваат два основни критериуми: материјалност и принцип на приходи кои ги оправдуваат направените трошоци.

Основна цел на финансиската анализа е да се согледаат слабостите кои можат да доведат до финансиски проблеми на компанијата во иднина и преземање на адекватни мерки за нивно отстранување.

Прилози

Извештај за финансиската состојба

На 31 декември

	Белешка	2019	2018 (повторно прикажана) *
<i>Во илјади денари</i>			
Средства			
Недвижности, постројки и опрема	15	636.488	655.742
Аванси за капитални расходи		4.669	383
Нематеријални средства	16	6.247	7.805
Вложувања во недвижности	17	6.035	16.419
Финансиски средства расположливи-за-продажба	18	2.337	2.137
Останати вложувања		74	74
Дадени депозити	19	-	31.977
Вкупно постојани средства		<u>655.850</u>	<u>714.537</u>
Залихи			
Побарувања од купувачи и други побарувања	21	141.727	166.680
Побарувања од данок на добивка	22	138.175	181.635
Побарувања од данок на добивка		1.227	-
Побарувања за финансиски наем		-	295
Парични средства и паричен еквивалент	23	7.593	22.310
Дадени депозити	19	32.016	-
Нетековни средства чувани за продажба	20	17.870	20.306
Вкупно тековни средства		<u>338.608</u>	<u>391.226</u>
Вкупно средства		<u>994.458</u>	<u>1.105.763</u>
Капитал и обврски			
Акционерски капитал	24	1.596.336	1.596.336
Сопствени акции		(12.643)	-
Акумулирана загуба		(1.672.006)	(1.655.393)
Останати резерви		561.458	556.686
Вкупно капитал и резерви		<u>473.145</u>	<u>497.629</u>
Обврски			
Обврски за кредити	26	24.705	30.890
Одложени даночно обврски	14	12.836	12.684
Користи за вработените	27	5.738	5.519
Вкупно долгорочни обврски		<u>43.279</u>	<u>49.093</u>
Обврски за кредити	26	344.007	333.617
Обврски кон добавувачи и други обврски	28	134.027	224.102
Данок од добивка		-	1.322
Вкупно тековни обврски		<u>478.034</u>	<u>559.041</u>
Вкупно обврски		<u>521.313</u>	<u>608.134</u>
Вкупно капитал и обврски		<u>994.458</u>	<u>1.105.763</u>

Придружителите белешки се составен дел на овие финансиски извештаи.

Финансиските извештаи беа одобрени за издавање од одборот на директори на Жито Луке АД - Скопје на 15 мај 2020 година и потпишани во нивно име од:

Николаес Калистерис
Заменик Генерален Директор

Бидјана Величковска
Раководител на сметководство
Број на сертификат сертификат 0101153

* Во текот на 2019 година, Друштвото има идентификувано грешка во претходниот период. Корекцијата е применета ретроспективно. За повеќе детали, видете Белешка 3.

Извештај за добивка и загуба и останата сеопфатна добивка

За годината завршена на 31 декември

Во илјади денари	Белешка	2019	2018 (повторно прикажана) *
Реализација	8	1.103.506	1.109.103
Трошоци од реализација		<u>(786.639)</u>	<u>(780.509)</u>
Бруто добивка		316.867	328.594
Останати приходи од дејноста	9	22.677	22.256
Трошоци за дистрибуција и продажба		(232.005)	(250.751)
Административни расходи		(67.595)	(62.099)
Останати расходи	10	<u>(29.262)</u>	<u>(34.652)</u>
Добивка од редовно работење		10.682	3.348
Приходи од финансирање		509	107
Расходи од финансирање		<u>(19.589)</u>	<u>(22.968)</u>
Нето расходи од финансирање	13	<u>(19.080)</u>	<u>(22.861)</u>
Добивка/(Загуба) пред оданочување		(8.398)	(19.513)
Данок на добивка	14	<u>(1.500)</u>	<u>(126)</u>
Добивка/(Загуба) за годината		<u><u>(9.898)</u></u>	<u><u>(19.639)</u></u>
Останата сеопфатна добивка			
Ставки кои нема да бидат рекласификувани преку добивка или загуба:			
Ревалоризација на земјиште	15	1.515	-
Актуарска загуба од планови за дефинирани користи	27	(166)	-
Признаени одложени даночни обврски		(152)	(12.684)
Друго		<u>(3.472)</u>	<u>-</u>
		<u><u>(2.275)</u></u>	<u><u>(12.684)</u></u>
Ставки кои се или може да се рекласификуваат последователно во добивката или загубата			
Промена во објективната вредност на средства расположливи за продажба	18	<u>332</u>	<u>191</u>
Останата сеопфатна добивка за годината, нето од данок на добивка		<u>(1.943)</u>	<u>(12.493)</u>
Вкупна сеопфатна загуба за годината		<u><u>(11.841)</u></u>	<u><u>(32.132)</u></u>
Основна и разводенета заработка по акција (во денари)	25	(12.08)	(23.97)

Придружните белешки се составен дел на овие финансиски извештаи.

* Во текот на 2019 година, Друштвото има идентификувано грешка во претходниот период. Корекцијата е применета ретроспективно. За повеќе детали, видете Белешка 3.

Извештај за паричниот тек

За годината завршена на 31 декември

Во илјади денари

Белешка	2019	2018
Парични приливи од оперативни активности		
Парични приливи од купувачи	1.026.079	1.050.673
Парични средства исплатени на добавувачи и вработени	<u>(1.013.048)</u>	<u>(988.727)</u>
Парични средства генерирани од работењето	<u>13.031</u>	<u>61.946</u>
Платен данок на добивка	(2.627)	(3.072)
Платена камата	<u>(18.217)</u>	<u>(21.532)</u>
Нето парични средства од оперативни активности	(7.813)	37.342
Парични текови од инвестициони активности		
Приливи од продажба на недвижности, постројки и опрема, вложувања во недвижности и нетековни средства чувани за продажба	24.856	64.974
Набавка на недвижности, постројки и опрема и нематеријални средства	(23.272)	(22.290)
Депозити во банки	<u>-</u>	<u>(31.977)</u>
Нето парични средства користени во инвестициони активности	(1.584)	10.707
Парични текови од финансиски активности		
Приливи од кредити	504.009	578.332
Отплата на кредити	(499.803)	(606.315)
Откуп/продажба на сопствени акции	<u>(12.694)</u>	<u>-</u>
Нето парични средства користени во финансиски активности	(8.488)	(27.983)
Нето промена во парични средства и парични еквиваленти	(14.717)	20.066
Парични средства и парични еквиваленти на почеток на годината	<u>22.310</u>	<u>2.244</u>
Парични средства и парични еквиваленти на крајот на годината	<u><u>7.593</u></u>	<u><u>22.310</u></u>

23

Извештај за финансиската состојба

На 31 декември

Во илјади денари

	Белешка	2017	2016
Средства			
Недвижности, постројки и опрема	14	717.115	729.619
Аванси за капитални расходи		-	75
Нематеријални средства	15	8.974	7.667
Вложувања во недвижности	16	16.926	17.681
Финансиски средства расположливи-за-продажба	17	1.946	999
Побарувања за финансиски наем	18	91	614
Останати вложувања		74	74
Вкупно постојани средства		<u>745.126</u>	<u>756.729</u>
Залихи	20	182.923	137.322
Побарувања од купувачи и други побарувања	21	222.835	184.026
Побарувања за финансиски наем	18	663	649
Парични средства и паричен еквивалент	22	2.244	7.213
Средства чувани за продажба	19	36.440	64.463
Вкупно тековни средства		<u>445.105</u>	<u>393.673</u>
Вкупно средства		<u>1.190.231</u>	<u>1.150.402</u>
Капитал и обврски			
Акционерски капитал	23	1.596.336	1.596.336
Акумулирана загуба		(1.706.227)	(1.707.443)
Останати резерви		614.203	613.256
Вкупно капитал и резерви		<u>504.312</u>	<u>502.149</u>
Обврски			
Обврски за кредити	25	23.632	64.651
Користи за вработените	26	5.114	5.128
Вкупно долгорочни обврски		<u>28.746</u>	<u>69.779</u>
Обврски за кредити	25	369.508	346.828
Обврски кон добавувачи и други обврски	27	286.445	229.813
Данок од добивка		1.220	1.833
Вкупно тековни обврски		<u>657.173</u>	<u>578.474</u>
Вкупно обврски		<u>685.919</u>	<u>648.253</u>
Вкупно капитал и обврски		<u>1.190.231</u>	<u>1.150.402</u>

Придружните белешки се составен дел на овие финансиски извештаи.

Финансиските извештаи беа одобрени за издавање од одборот на директори на Жито Луке АД - Скопје на 15 март 2018 година и потпишани во нивно име од:

Георгиос Василакис
Заменик Генерален Директор

Михаил Сретеновски
Менаџер на сметководство

Основна и развоенета заработка по акција (во денари)	24	1,15	(23,54)
--	----	------	---------

Жито Лукс АД, Скопје
Финансиски извештаи

Извештај за паричниот тек

За годината завршена на 31 декември

<i>Во илјади денари</i>	Белешка	2017	2016
Парични приливи од оперативни активности			
Парични приливи од купувачи		1.040.243	1.001.466
Парични средства исплатени на добавувачи вработени		<u>(962.873)</u>	<u>(926.587)</u>
Парични средства генерирани од работењето		<u>77.370</u>	<u>74.879</u>
Платен данок на добивка		(1.859)	-
Платена камата		(29.508)	(33.543)
Нето парични средства од оперативни активности		46.003	41.336
Парични текови од инвестициони активности			
Приливи од продажба на недвижности, постројки, опрема и нетековни средства кои се чуваат за продажба		1.320	1.659
Набавка на недвижности, постројки и опрема и нематеријални средства		<u>(34.552)</u>	<u>(18.988)</u>
Нето парични средства користени во инвестициони активности		<u>(33.232)</u>	<u>(17.329)</u>
Парични текови од финансиски активности			
Приливи од кредити		610.819	498.450
Отплата на кредити		<u>(628.559)</u>	<u>(520.353)</u>
Нето парични средства користени во финансиски активности		<u>(17.740)</u>	<u>(21.930)</u>
Нето промена во парични средства и парични еквиваленти		(4.969)	2.104
Парични средства и парични еквиваленти на почеток на годината		<u>7.213</u>	<u>5.109</u>
Парични средства и парични еквиваленти на крајот на годината		<u>2.244</u>	<u>7.213</u>

Користена литература

1. Agarwal Prashad Narain, "Analysis of Financial statements", National, 1981.
2. Ball Ray, S.P.Kothari, "Financial Statement Analysis", McGraw-Hill, 1994.
3. Berk B. Jonathan, Demarzo M. Peter, "Corporate Finance", Pearson Addison Wesley, 2007.
4. Berman Karen, Knight Joe, Case John, "Financial Intelligence: A Manager's Guide to Knowing what the Numbers Really Mean", Harvard Business Press, 2006.
5. Bernstein A. Leopold, "Financial Statement Analysis: Theory, application and Interpretation", Irwin, 1988.
6. Bernstein A. Leopold, Maksy M. Mostafa, "Cases in Financial Statement reporting and Analysis", Irwin, 1994.
7. Bernstein A. Leopold, Wild J. John, "Analysis of Financial Statements", McGraw-Hill Professional, 1999.
8. Block B. Stanley, Geoffrey A.Hirt, "Foundation of financial management", McGraw-Hill, New York, 2008.
9. Bodie Zvi, Kane Alex, Alan J.Marcus J. Alan, "Investments", McGraw-Hill Irwin, 2005.
10. Brealey A. Richard, Myers C. Stewart, "Principles of Corporate Finance", McGraw-Hill, 1988.
11. Brigham F. Eugen, Gapensk C. Louis, "Financial Management: Theory and Practice", Dryden Press, 1994.
12. Bukics L. Rosie, "Financial Statement Analysis: The Basics and Beyond", McGraw-Hill School Education Group, 1991.
13. Checkley Keith, "Strategic Cash Flow Management", John Wiley and Sons, 2002.
14. Coyle Brian, Graham Alastair, "Cash Flow Control", Lessons Professional Publishing, 2000.

15. Davidson N. Wallace, McDonald James, “Guide to financial Statement Analysis: Basis for Management Advice”, American Institute of certified Public Accountants, 2006.
16. Davidson Sidney, Stickney P. Clyde, Weil L. Roman , “Financial Accounting: An Introduction to Concepts, Methods and Uses”, Dryden Press, 1985.
17. Dickie B. Robert , “Financial Statement Analysis and Business Valuation for the Practical Lawyer”, American Bar Association, 2006.
18. Eisen J. Peter, “Accounting”, Barron’s Educational Series, 2000.
19. Feldman Martin, Libman Arkady, “Crash Course in Accounting and Financial Statement Analysis”, Wiley-Interscience, 2007.
20. Foster George, “Financial Statement Analysis”, Prentice-Hall International, 1996.
21. Fridson S. Martin, Alvarez Fernando, “Financial Statement Analysis”:A Practitioner Guide, John Wiley&Sons, 2002.
22. Friedlob G. Thomas, Plewa James Franklin, “Understanding Balance Sheets”, John Wiley and Sons, 1996.
23. Friedlob Thomas, Welton E. Ralph, “Keys to Reading Annual Report”, Barron’s Educational series, 2001.
24. George Joshua, “Financial Statement Analysis: How to Use Financial Information to Make Informed Business Decisions”, Talomin Books Pty.Limited, 2004.
25. Gibson Charles,”Financial Statement Analysis”,6-th edition, 1995.
26. Gibson H. Charles, “Financial Statement Analysis: Using Financial Accounting Information, South-Western College Pub, 1998.
27. Gildersleeve Rich, “Winning Business: How to Use Financial Analysis and Benchmarks to Outscore Your Competition”, Gulf Professional Publishing, 1999.
28. Gilman Stephen, “Analyzing Financial Statements”, Read books, 2007.
29. Gonedes J. Nicholas, “Analysis of Financial Statements: Financial Accounting

- and the Capital Market”, American Accounting Association, 1989.
30. Gray Charles, Laib Brian, “Financial Statement analysis: Understand and Interpret Financial Results for Better Management, Investment and credit Decisions”, Iorman Education Services, 2006.
 31. Harrington R. Diana, Brent D.Wilson, “Corporate Financial Analysis”, BPI, 1989.
 32. Harrison Walter, Charles T.Horngren, “Financial Accounting”, Upper Saddle River, New Jersey, 2003.
 33. Hermanson, Edwards and Maher, “Accounting Principles”, Freeload Press, Inc. 2005.
 34. Higgins C. Robert, “Analysis for Financial Management”, R.D.Irwin, 1984.
 35. Horngren Charles, Gari L. Sandem, John A.Eliot, “Basics of financial accounting:”, Person Education Inc., 2002.
 36. Jablonsky F. Stephen , Barsky P. Noah, “The Manager’s Guide to Financial Statement Analysis”, Wiley, 2001.
 37. Ketz J. Edward, “Hidden Financial Risk: Understanding Off Balance Sheet Accounting”, John Wiley and Sons, 2003.
 38. Kieso E. Donald, Weygandt J.Jerry, Warfield D. Terry, “Intermediate Accounting: Working Papers”, Wiley, 2001.
 39. Koen Marius, Oberholster Johan, “Analysis and Interpretation of Financial Statements”, Juta and Company Limited, 1999.
 40. Kopczyński J. Frank, “Prospective Financial Statement Analysis”, Wiley, 1996.
 41. Ѓоргиева-Трајковска, О. и Колева, Б. (2017); „Анализа на финансиски извештаи“; Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип;
 42. Karanović, Goran; Bogdan, Siniša; Baresa, Suzana (2010): Financial analysis fundament for assessment the value of the company, UTMS Journal of Economics
 43. Трајкоски, д-р Бранко: „Деловни финансии со финансиски менаџмент“, Економски факултет – Прилеп, 2002 година
 44. Vunjak N., Đurašinović J., Strategija ALM – koncepta banke, Anali ekonomskog fakulteta u Subotici, Subotica 2007., br. 17

45. Vunjak N., Finansijski menadžment, Proleter, Ekonomski fakultet Subotica, Subotica, 2005
46. Vunjak M. N., Bankarske finansije i finansijski menadžment, Ekonomski fakultet Subotica, Subotica 1999.
47. Walton Peter, “Financial Statement Analysis: An International Perspective”, Business Press, Thomson Learning, 2000.
48. Wey W. Frank, “Financial Statement Analysis for the Credit Professional”, National Association of Credit Management”, 1993.
49. White I. Gerald, Ashwinpaul C.Sondhi, Fried Dov, “The Analysis and Use of Financial Statements”, Wiley, 2003.
50. White I. Gerald, Sondhi C. Ashwinpaul , Fried Dov , “The Analysis and Use of financial Statements: version 1.0 ”, Wiley, 2002.
51. White I. Gerald, Sondhi C. Sondhi, Fried Dov, “Solutions Manual to Accompany The Analysis and Use of Financial Statements”, Wiley, 2001.
52. Wild J. John, Bernstein A. Leopold, K.R.Subramanyam, Halsey F. Robert, “Financial Statement Analysis”, McGraw-Hill, 2003.
53. Woelfel J. Charles, “Financial statement analysis”, Probus Pub.Co, 1988.
54. Woelfel J. Charles, “Financial Statement Analysis”, The Investor’s Self-study Guide to Interpreting &Analyzing Financial Statements, McGraw-Hill Professional, 1993.
55. Won Wook Choi, “Financial Statement Analysis the Study of Return on Common Equity and Intangible Assets”, Columbia University, 1993.
56. Вуњак Ненад, „Финансиски менаџмент“, Економски факултет Суботица, 2001.
57. Николоски Пеце, „Организација на ревизијата на финансиските извештаи“, Економски факултет, Прилеп, 2004.
58. Пашовска Ш. Силвана, „Политиката на финансирање, дивидендната политика и степенот на нивната
59. <http://www.finance.gov.mk>

60. <http://www.nbrm.mk>

61. http://www.nbrm.mk/WBStorage/Files/Regulativa_Odluka_adekvatnost_na_kapitalot_2012.pdf

62. <http://www.valorgroup.rs>